

JOGHISTÓRIA

ELTE ÁJK Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszék Tudományos Diákkörének folyóirata

12. oldal

ISSN 2062-9699

A TARTALOMBÓL:

Apponyi Géraldine, Albánia királynéja

[alkotmány- és jogtörténet]

A HALÁLBÜNTETÉS MEGÍTÉLÉSE A POLGÁRI KORSZAKBAN

[recenzió]

AZ ORSZÁGBÍRÓI BÍRÁSKODÁSTÓL A KONCEPCIÓS PEREKIG

[tartalomjegyzék]

[főszerkesztői köszöntő]	3
[alkotmány- és jogtörténet]	
Simonfalvy Bálint : <i>A ius valachium</i> a középkori Magyarországon.....	4
Hegedűs Gabriella : <i>Vér és árnyék – Báthory Erzsébet története</i>	8
Szilvágyi Dorottya : <i>Apponyi Géraldine, Albánia királynéja</i>	12
Varga Kíra : <i>A halálbüntetés megítélése a polgári korszakban</i>	15
[recenzió]	
Horváth Hanna : <i>Az országbírói bíraskodástól a koncepciós perekig</i> : könyvismertető.....	21
Czifra Botond : <i>A Szemelvények a magyar emigráció történetéből</i> című kötet ismertetője.....	25
Varga Kíra : <i>Az Országbírói Értekezlet története és öröksége</i> : könyvismertető.....	30
Czifra Botond : <i>Ezt kutatjuk mi – Beszámoló a Magyar Jogtörténész Egyesület konferenciájáról</i>	33

A címlapon: **Apponyi Géraldine portréja**

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/5/5b/Geraldine%2C_Queen_of_Albania.jpg

ISSN 20629699

© A szerzők, 2025

© Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszék, Joghistoria, 2025

Folyóiratunkba továbbra is szeretettel várjuk minden publikálni vágyó hallgató tudományos igényű munkáját, legyen annak témája akár a magyar, akár az egyetemes állam- és jogtörténet területéről.

Elérhetőségünk: elte.majt.tdk@gmail.com

JOGHISTÓRIA

SZERKESZTŐSÉG

Felelős szerkesztő:
Heil Kristóf Mihály dr.

Főszerkesztő:
Czifra Botond

SZERKESZTŐK

Heil Kristóf Mihály dr.

Czifra Botond

KORREKTÚRA

Heil Kristóf Mihály dr.

BORÍTÓTERV ÉS BELSŐ TERVEZÉS

Czifra Botond

KIADJA

Eötvös Loránd Tudományegyetem
Állam- és Jogtudományi
Kar Magyar Állam- és Jogtörté-
neti Tanszék

(Cím: 1053 Budapest, Egyetem
tér 1–3., II. em. 211.;
Tel./Fax.: 06 1 411 6518)

ISSN 2062-9699

KAPCSOLAT

joghistoria@gmail.com

LAPZÁRTA

2025. április 1.

Kedves Olvasóink!

A Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszék diákműhelyét az utóbbi hónapokban igen termékenynek mondhatjuk. Mind az Országos Tudományos Diákköri Konferenciára történő felkészülés, mind üléseink változatossága (a katedrán az őszi félévben a technofeudalizmus kérdései, a tiszaszlári vérvád, a Rendőrség története, a levéltári forráskutatás módszerei és az orvosi műhibák is terítékre kerültek) egy kicsi, de kitartó közösség kézjegyét hordja magán, amely munkájával igyekszik valamit tenni a Magyar Állam- és Jogtörténet ügyéért.

Magam részéről páratlan időszaknak láttam az elmúlt néhány hónapot a diákkör életében. Egy olyan időszaknak, amely rámutatott arra, hogy néhány ember áldozatos munkája kivételes eredményekhez vezethet, viszont rámutatott arra is, hogy emellett ugyanolyan szerepet kell tulajdonítani azoknak, akik hallgató jelenléte nélkül a jogtörténettudomány diákköri művelése, és mindezek a szárnybontogatások valójában meddők maradnának.

Ez a felismerés azonban arra is ráébreszthet bennünket, hogy a következő időszakban új feladatokat és célokat kell megfogalmaznunk. Annak érdekében, hogy ezek az elvetett magvak jó földbe eszenek és szárba szökjenek, ügyelnünk kell arra, hogy a lehető leginkább megmutassuk a tudományos megismerést hajtó kíváncsiság tanulságait. Ez lehet akár az objektív gondolkodás, akár valamilyen olyan folyamat, amelynek tendenciózus megvilágításával tehetünk valamit annak érdekében, hogy hallgatótársaink jobban kiismerjék magukat az emberi dolgokban.

Ebben a szellemben ajánlom figyelmükbe a Joghistoria jelen számát, amely remélem, hogy értékes tanulságokkal szolgálhat.

Kellemes olvasást kívánunk!

Czifra Botond
szerkesztő

A *ius valachicum* a középkori Magyarországon

Írta: Simonfalvy Bálint

A középkori Magyar Királyság területének legfontosabb középfokú területi igazgatási szerve a királyi vármegye volt. Később a serviensek előjogaik megszerzésével létrehozták a nemesi vármegyét, amely a köznemesi rend önkormányzati egységét jelentette. Azonban a Magyar Királyság egykori területe nem fedhető le pusztán vármegyékkel, számos olyan közösséget találunk, amelyek a vármegyétől függetlenül, saját kiváltságukat védve léteztek Magyarország államapparátusának szerves részeként.¹ Ezek az idegen népek vagy társadalmi csoportok elsősorban a magyar királyok telepítő programjainak köszönhetően nyertek autonómiát. Ezek közé tartoztak a bizonyos önkormányzatisággal rendelkező, Erdélyben nagy számban előforduló, azonban kevésbé ismert *vlach jogú* falvak is. Írásomban ezeknek a közösségeknek a történetét, autonómiájuk kialakulását, valamint a vlachjog főbb elveit szeretném bemutatni.

A vlachokról általában

A vlach népnév feltehetőleg az ó-német Walkhiskaz szóból ered, melynek jelentése „idegen”.² A germánok ezzel a megnevezéssel illették a latinul beszélőket, valamint a keltákat. A görögök „vláhoj” alakban vették át a szót a germánoktól, majd innen „vlach” alakban került az óegyházi szláv nyelvbe. Később, a középkor folyamán így hívták az illír, trák és dák törzsek latinosodott részeit is, akik a Balkánon éltek a mai délszláv-görög-albán etnikai kontaktzóna vidékén.

Több elmélet is született azzal kapcsolatban, hogy ez a kevert népesség hogyan jött létre és végül hogyan került erre a területre. A legvalószínűbb talán az, hogy miután Dacia a Kr. u. 100-as évek elején római uralom alá került, a birodalom nyugati provinciáiból migráció vette kezdetét Dacia irányába, melynek köszönhetően a megfogyatkozott dák népesség keveredett a betelepülő latinokkal. Hozzávetőlegesen a 250-es évektől azonban megkezdődött a terület kiürítése a barbár betörések következtében. Ez a vegyes etnikumú, többnyire vulgáris latint beszélő lakosság folyamatosan délebbre húzódott a barbár betörések elől, miközben találkozott a szintén menekülni kényszerülő romanizálódott illírekkel és trákokkal. Ennek a folyamatnak az ered-

ményeként került ez a latinizált tömeg a mai délszláv-görög-albán etnikai kontaktzóna vidékére.³ Ezen a területen a római hatalom megszűnése után is tovább éltek egészen az 5–6. századig.⁴

Ezt követően a 7. században nagy számban jelentek meg és telepedtek le szlávok a Balkánon. A vlach népesség erre kétféleképpen reagált. A romanizálódott városok lakosságának egy része beolvadt a délszláv népességbe, másik része pedig korábbi életterüket hátrahagyva felhúzódott a hegyekbe. Ekkor alakult ki a vlachok további történelmét is meghatározó legelőváltó (*transzhumáló*) pásztorkodó életmód, melynek jellemzője a téli-nyári szállásváltás, valamint a folyamatos vándorlás az állatok legeltetésének biztosítása érdekében. Ez a népesség feltehetően a 11. századtól kezdve északi, észak-nyugati, valamint észak-keleti irányba szétvándorolt. Így jutottak el fokozatosan a mai Montenegróba, Dél-Dalmáciába, Boszniába, Hercegovinába, míg végül a 14–15. században el nem érték az Isztriai-félszigetet,⁵ valamint észak-keleti irányban az 1100-as években a későbbi Havasalföld területét.⁶ Ezek a jelentős számú latin népelemek kezdetben csak kis mértékben tudtak teret hódítani, de megjelenésükről az írott források tudósítanak.

A vlachok betelepítése a Kárpát-Medencébe

A vlach lakosság betelepítése Erdélybe valószínűleg III. Béla király uralkodásának kezdetén már megkezdődött, azonban nagyobb arányban csak az 1240-es évek közepétől, a tatárjárás után indult meg.⁷ Ennek oka az volt, hogy a mongol támadás utáni nagy népességpusztulás miatt komoly munkaerőhiány jelentkezett, valamint meg kellett erősíteni a Kárpátok védvonalát a továbbra is fennálló tatár fenyegetéssel szemben. Ehhez nagyszámú és jól képzett harcosra volt szükség, akik a védelem ellátása mellett a munkaerő hiányát is pótolni tudják. Így érkeztek nyugatról szászok, délről pedig vlachok Erdélybe. Ezt a folyamatot a nemesek és az egyház általi betelepítések jelentősen fokozták, aminek köszönhetően a vlachok száma ugrásszerűen megnőtt, elsősorban Fogaras és Hátszeg vidékén. Kezdetben a már meglévő falvak környékén telepedtek meg, később, a 14. század közepétől már önálló, új településeket is alapítottak, szerte

Erdélyben. Nagy számban jelentek meg vlach falvak Temes és Krassó vármegyében, valamint a Szörénységben. A 14. században a vlach népesség tovább terjeszkedett észak felé, és elérte Máramarost, ahol Károly Róbert uradalmakat szervezett számukra. Még ugyanebben a században egészen az Északi Kárpátokig jutottak, ahol viszonylag gyorsan beolvadtak a helyi ruszinok, szlovákok, morvák és lengyelek lakta lakosságba.⁸ A Magyar Királyság területén, kifejezetten a Kárpátok északi vidékén, valamint a morvák és lengyelek lakta vidékeken a pásztorkodás annyira összeforrta a vlach népességgel, hogy a kora újkorban a vlach szó már nem feltétlenül etnikumot, hanem egyszerűen pásztort jelentett.⁹

Vlach pásztor. A kép forrása: https://en.wikipedia.org/wiki/Vlachs#/media/File:Th%C3%A9odore_Valerio,_P%C3%A2tre_valaque_de_Zabalcz,_Romanian_shepherd_from_Z%C4%83bal%C8%9B,_1852.jpg.

A vlach jog

A vlachokra jellemző transzhumáló pásztorkodó életmód és a folyamatos vándorlás olyan sajátos életvitelt és telepedési viszonyokat alakított ki, amelyeknek köszönhetően létrejött a vlach jog intézménye. A vlach jog kialakulásáról nem rendelkezünk elég információval, a múlt kódébe vész, de a vlachok társadalmáról vannak ismereteink.

Az 5. században a Balkánon a vlachok már kenézek vezetésével alkottak egy-egy társadalmi csoportot. A Dinári-hegyvidék és a Hellén-hegyvidék társadalmának alapegysége a katun volt, amely egymással rokonsági viszonyban álló háztartásokból tevődött össze. A katun vezetője a katanur volt, aki egyfajta hadvezető tisztséget töltött be. Ő felelt a katonák állításáért, és szükség esetén harcba hívta a vlachokat.¹⁰ Több katun alkotott egy kenézséget. Vezetője a kenéz volt, aki kapcsolatot tartott a helyi uralkodóval és bíraskodott a vlachok felett. A kenézek fölött a vajda állt, akit mindig az uralkodó nevezett ki egy nagyobb vlach csoport élére.¹¹

A vlachok Kárpát-medencébe való vándorlása során nagy jelentőséggel bírtak a kenézek, akik egyfajta vállalkozói szerepet töltek be. Először a király, később egyes nemesek hívására birtokaik benépesítését vezették. A benépesítés után a telepes vlachok és a király megbízottjai, illetve a földesurak között összekötőként jártak el.¹² Ez a fajta munka kötelezettségekkel és jogokkal is járt. A vlach jogon betelepített lakosság bírása és vezetője is a kenéz volt.¹³ Bírói hatalmukat választott esküdtekkel együtt gyakorolták a király és a nép nevében.¹⁴ Katonáskodási kötelezettséggel is tartoztak a királynak, illetve, ha földesúri birtokon éltek, akkor a földesúrnak. Adómentes telket kaptak, a település lakói ajándék formájában termékekkel tartoztak neki és kisebb regálék hasznait is élvezték, mint például a kocsmá- vagy a malomtartás.¹⁵ A kenézségi jog osztható és eladható volt, később pedig örökölhetővé is vált.¹⁶ A betelepített vlachokra kiszabott bírságok egyharmad része a kenézt illette meg, kétharmadát a vlachjogú falvak a maguk hasznára fordíthatták. A kenézek felett a királyi tisztek törvényszéke ítélt.¹⁷ A kenézek így a románság tehetősebb és előkelőbb rétegévé váltak a 14–15. századra.

Mint ahogyan azt már fentebb említettem, a kenézek betelepítő tevékenységének köszönhetően a 13–16. század között rengeteg vlach jogú település jelent meg a Magyar királyság területén. Ezeknek a településeknek a léte szorosan kötődött „vlach joghoz”. Ez a jogszokás szabályozta a vlachok és az általuk használt földek tulajdonosai közötti viszonyokat. A vlach jog kenézekre vonatkozó szabályairól már tettem említést, most azonban a tágabb értelemben vett vlach népességre vonatkozó jogokat és kötelezettségeket szeretném taglalni.

Mivel a vlachok önellátó gazdálkodást folytattak, mezőgazdasági termelésük után nem adóztak. Sajátos adójuk a „juhadó” vagy „juh ötvened” volt. Ez alapján minden ötven tartott juh után egy juhot kellett beszo­l­gáltatni a királynak. A vlachoknak joguk volt fegyvert viselni és szabadon mozoghattak, néhány helyen még vadászhattak is. Nem, vagy csak minimális mértékben voltak kötelesek a föld tulajdonosának robotolni.¹⁸ Egy 1474. március 31-én, Rózsahegyen keltezett, Mátyás király pecsétjével ellátott levélben a király megerősített egy vlach küldöttség kérésére a vlachok jogait és kötelezettségeit. Ezek alapján az anyagi kötelezettségeken kívül, mivel viselhettek fegyvert, az utak rablólktól való védelmével is tartoztak és biztosítaniuk kellett az utasok fegyveres védelmét annak a nemesnek a parancsára, akinek a birtokán éltek. Szükség esetén pedig harcosokként kellett a földesúr rendelkezésére állniuk annyi ideig, ameddig szükséges volt.¹⁹

A 15–16. századra a vlachjogú falvakat nem feltétlenül vlachok lakták. A vlach jog kialakulásától a vlach megnevezést egyre inkább azokra használták és alkalmazták, akik transzhumáló, hegyvidéki életmódot folytatták. Ekkorra a vlach szó már nem etnikumot, hanem foglalkozást jelölt, és nagy számban telepedtek szlovákok, lengyelek, horvátok és magyarok is a vlach jogú településekre. Ennek főbb oka az volt, hogy a vlach jogú településeken nagyobb szabadsága és mozgástere volt a lakosságnak.²⁰

A vlach jog megszűnése

A 14. században nagyarányú társadalmi változás zajlott le a vlachok körében. Ennek eredményeként, miközben a 16. századig folyamatosan jöttek létre vlach jogú települések, fokozatosan meg is szűntek. A 13. századtól a kenézek tisztsége fokozatosan örökletessé vált, és mint a települések vezetői, katonáskodtak is, ennek eredményeként pedig kiváltságokra is szert tettek. A királyok egyes kenézeknek és vajdáknak nemességet adományoztak. Ez a folyamat azért vezetett szükségszerűen a vlach jogú falvak megszűnéséhez, mert a román kenézek és vajdák arra a birtokra kaptak adományt, amelyet addig tisztvisele­ként kezeltek. Ennek eredményeként a közrománok elvesztették személyi szabadságukat, és a nemesített kenézek és vajdák jobbágyaivá váltak.²¹ De nem csak ez a folyamat vezetett a vlach jogú falvak megszűnéséhez. A 14. század közepére a nemesség országszerte megkapta a jobbágyai fölötti ítélkezési jogot. A magánbirtokon élő kenéz és vajda ezentúl egyszerű falubíróvá vált, aki maga is jobbágy volt, legfeljebb adókedvezményeket élvezett a rábízott nép igazgatásáért cserébe.²² Tehát az addig földesúri birtokon élő és bizonyos kiváltságokat élvező vlachok az őket vezető kenézekkel és vajdákkal együtt szintén elvesztették személyes szabadságukat, és jobbágy-sorba kerültek.

¹ MEZEY Barna – GOSZTONYI Gergely (szerk.): *Magyar alkotmánytörténet*. Budapest, 2020. Osris Kiadó. 196. p.

² Welsh (adj.). *Online Etymology Dictionary*. <https://www.etymonline.com/word/Welsh> (2025.01.14)

³ Kitanics Máté: *Vlachok a balkáni olvasztótéglében. Balkán Füzetek Különszám*. 2009. 1 sz. 149–153. p.

⁴ FARAGÓ Imre: *Térképészeti földrajz III. Románok és Moldávok*. Budapest, 2017. Eötvös Lóránd Tudományegyetem Informatikai Kar Térképtudományi és Geoinformatikai Tanszék. 166–168. p., 178–197. p.

⁵ Kitanics: i. m. 149–153. p.

⁶ FARAGÓ Imre: i. m. 166–168. p., 178–197. p.

⁷ GYÖRFFY György: *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza. 2. kötet*. Budapest, 1987. Akadémiai Kiadó. 111–113. p.

⁸ FARAGÓ Imre: i. m.

⁹ Ilona CZAMAŃSKA: The Vlachs – several research problems. *Balkanica Posnaniensia Acta et studia*, 2015. 1. sz. 11–12. p.

¹⁰ Miloš LUKOVIĆ: Zakon Vlahom (Ius Valachicum) in the charters issued to Serbian medieval monasteries and kanuns regarding vlachs in the early Ottoman tax registers (defters). *Balkanica Posnaniensia Acta et studia*, 2015. 1. sz. 35–36. p.

¹¹ FARAGÓ Imre: i. m.

¹² I. TÓTH Zoltán: Románia története. In ARATÓ Endre – NIEDERHAUSER Emil – PERÉNYI József (szerk.): *A kelet-európai országok története: 1. rész Kezdetől a kapitalizmus koráig, 2. füzet*. Budapest, 1965. Eötvös Lóránd Tudományegyetem Bölcsész Tudományi Kar. 386. p.

¹³ BÁN Péter (szerk.): *Magyar történelmi fogalomtár*. Budapest, 1989. Gondolat kiadó. 194–195. p.

¹⁴ I. TÓTH ZOLTÁN: i. m.

¹⁵ BÁN Péter (szerk.): i. m.

¹⁶ ORTUTAY Gyula (főszerk.) és tsai. (szerk.): *Magyar Néprajzi Lexikon III. K–Né*. Budapest, 1980. Akadémiai Kiadó. 141. p.

---

¹⁷ ORTUTAY Gyula és tsai. (szerk.): *Magyar Néprajzi Lexikon V. Sz-Zs.* Budapest, 1982. Akadémiai Kiadó. 587. p.

¹⁸ CZAMAŃSKA: i. m. 11–12. p.

¹⁹ Marius DIACONESCU: Censur Valachorum in mid-16th Century Upper Hungary. *Balkanica Posnaniensia Acta et studia*, 2015. 1. sz. 18–19. p.

²⁰ ORTUTAY Gyula (főszerk.) és tsai. (szerk.): *Magyar Néprajzi Lexikon V. Sz-Zs.* Budapest, 1982. Akadémiai Kiadó. 587. p.

²¹ KÖPECZI Béla (főszerk.) és tsai. (szerk.): *Erdély Története. 1. kötet.* Budapest, 1986. Akadémiai Kiadó. 341–347. p.

²² ORTVAY Tivadar – PESTY Frigyes (szerk.): *Temes vármegye és Temesvár város története. 4. kötet. Oklevéltár.* Pozsony, 1896. Eder István Könyvnyomdája. 374. p.

Vér és árnyék – Báthory Erzsébet története

Írta: Hegedűs Gabriella

Báthory Erzsébet nevét meghallva a magyarok többsége elsőként egy dologra asszociál: az aszszonyra, aki szűz lányok vérében fürdött, hogy fiatal maradjon – legalábbis e rémtörténet lengi őt körbe. Báthory Erzsébetet 650 fiatal lány haláláért kívánták felelősségre vonni. A rendkívül súlyos vád ellenére soha nem ítélték el, és azáltal, hogy a korabeli igazságszolgáltatás függőben hagyta az ügyét, emlékezete – legendája – szorosán összefonódott azon bűncselekményekkel, amelyeket állítólag elkövetett.¹ A 18. században elhíresült „rémtörténet” megalapozottságát illetően hosszú időn keresztül szemernyi kétely sem vetődött fel, sőt, a tényt, miszerint a vérben fürdés fizikailag lehetetlen,² egyszerűen lesöpörték az asztalról.

Báthory Erzsébetről egy jezsuita szerzetes, Thuróczi László 1729-ben, „*Ungaria suis cum re-gibus compendio data*” című művében részletesen írt arról, hogy Báthory Erzsébet kiemelt figyelmet szentelt külsejének. Állítása szerint egyszer Erzsébet egyik szolgálója véletlenül megrántotta az aszszony haját, aki erre a szolgálót büntetésül szájon vágta. „*A lány vére kiserken, egy csepp az úrnő arcára hull, ő egy vászonnal letörli azt, és a helye – elámulva mondhatjuk! – részben megszépül. Közlelebről is megnézi, és csoda tárul eléje: az a hely vonzóbb lett. Ilyen erős lenne az emberi vér?*”³ De igaz-e a történet?

Erzsébet egy, a magyar történelemben komoly szerepet játszó családba született, amelynek két fő ága volt: az ecsedi és a somlyói, amelyek még a XIV. században váltak el egymástól. A Báthory család a XVI. századra vált igazán tekintélyessé, ugyanis ez idő tájt volt somlyói Báthory István Lengyelország királya, testvére, Kristóf pedig erdélyi vajdaként tevékenykedett. István fia, Zsigmond pedig később az erdélyi fejedelmi tisztséget töltötte be. 1610-re viszont a híres családnak már alig maradt képviselője, ugyanis a család egyes tagjait meggyilkolták, meghurcolták, mások pedig elhunytak.

Erzsébet kétségtelenül Báthory volt származását illetően: apja ecsedi Báthory György, anyja pedig somlyói Báthory Anna volt, tehát a szülei egy ugyan távoli, de közös őstől származtak. Erzsébetet Nádasdy Ferenchez, a magyar nádor fiához adták feleségül. A két család megállapodott egymással a házasságkötésről, az esküvő időpontjában azonban

már Erzsébet és Ferenc is árvák voltak. Erzsébet ekkor 15, Nádasdy Ferenc 20 éves volt. A házaspár családi életéről kevés forrás maradt fenn, néhány levélváltásból következtethetünk arra, hogy egymásra figyelő pár voltak. Arról viszont tudunk, hogy öt gyermekük biztosan született, közülük hárman éltek meg a felnőttkort.⁴

TÖRTÉNETI FORRÁSOK

A kora újkori Magyarország hétköznapijai távolról sem voltak eseménytelenek. A 17. század második évtizedében járunk, a tizenöt éves háború és Bocskai István Habsburg-ellenes hadjárata után. Ekkor történt ugyanis, hogy Thurzó György nádor többszörös gyilkosság gyanúja miatt 1610. március 5-én elrendelte, hogy keressenek tanúkat Báthory Erzsébet birtokain. Erzsébet azonban nem hagyta magát, minden befolyását latba vetette, mint Nádasdy Ferenc, az egyik leggazdagabb magyar főúr és politikus özvegye.⁵

A tanúvallomások felvételére több ütemben került sor. Összesen 327 személyt hallgattak ki, közülük azonban csak százheten tettek az ügy szempontjából értékelhető vallomást. Terhelő vallomást hatvannégyen tettek azok közül, akik vallomása értékelhető volt; ők a halálesetekről tudtak beszámolni. 43 tanú az értékelhető vallomás ellenére nem tudott felmutatni olyan tényeket, amelyek a vád alátámasztásául szolgáltak volna. Azok közül, akik terhelő vallomást tettek, csak nyolcan állították, hogy Báthory Erzsébet felelős a több mint száz áldozat meggyilkolásáért vagy meggyilkoltatásáért, ketten pedig azt vallották, hogy szemtanúi voltak a kínzásoknak vagy gyilkosságoknak – ők viszont nem említették a megölt emberek számát. Megállapíthatjuk a fentiekből, hogy végső soron ezen 10 tanú állításán alapult a vád. Ugyan a sok felvonultatott tanú máig bizonyító erővel rendelkezik egy ügyben, ebben az esetben egyáltalán nem beszélhetünk 327 tanúról, csak 10 bizonytalan és egyéb bizonyítékokkal alá nem támasztható vallomás szerint tapadt vér Báthory Erzsébet kezéhez.

Az előbb említett 10 tanút név szerint ismerjük, és Zsuzsannában, vitéz Poky Boldizsárban, Blahó Mihályban, Kadludecz Jánosban, Raczicénusz Istvánban, Török Ferencben, Bicsérdi Benedekben és Zoltay Jánosné Szelestey Annában az a közös,

hogyan nem láttak semmit, csak hallomás alapján vallottak. A megölt személyek számát illetően tett állításokban egészen nagy eltérések voltak: a skála egészen 175-től 650 áldozatig terjedt. Zsuzsanna 650 megölt szolgáról tett említést, róla viszont a keresztnévén kívül semmit nem tudunk – ellentétben a többi tanúval, akiknél általában a lakhelyük és a foglalkozásuk is jegyzőkönyvbe lett foglalva. Két ember vallotta csupán, hogy szemtanúja volt a kínzásoknak; ők név szerint Dezső Benedek és Szilvássy Jakab, Báthory Erzsébet keresztúri és lékai szolgálói voltak.

1610. december 29-én került sor Báthory Erzsébet szembesítésére az ellene felhozott vádakkal. Thurzó György nádor emberei a csejtei udvarházban rontottak rá az asszonyra, akit épp vacsora közben fogtak el. A nádor egy másik településen tartózkodott a „razzia” időpontjában, mintha távol akarta volna tartani magát ettől az ügytől, holott a magánkatonasággal való rajtaütés lényegében megvalósította a hatalmaskodás bűncselekményét.⁶

Miután Báthory Erzsébetet házi őrizetbe vetették, Ponikénusz János csejtei evangélikus lelkész kereste fel, néhány környékbeli lelkész társaság kíséretében. A látogatás célja valószínűleg annak felmérésére irányult, hogy milyen állapotban van az asszony a történet hatására. Emellett a büntudatkeltség szándéka is felmerülhet, hiszen lehetséges, hogy Ponikénusz azt remélte, hogy az asszony beismerő vallomást tesz, és ezzel gyorsan lezárhatják majd az ügyet. Kiemelten fontos azonban, hogy ekkor Báthory Erzsébettel még nem közölték hivatalosan, hogy mivel vádolják. A lelkészek látogatását provokációnak titulálta az asszony, majd éles szóváltásba keveredett velük. Ponikénusz a sikertelen manőver után megpróbálta a bűbájosság, a boszorkányperek felé terelni az eddigi ügyet, amelynek a gyilkosság állt a középpontjában. Igencsak következtelen volt viszont a lelkész, tanúvallomásában már nem ejtett szót arról, hogy Báthory Erzsébet összhangba hozható a bűbájossággal.⁷

Az ügy zavarosságát tovább fokozta, hogy egyes tanúk több száz áldozatot emlegettek, ezen áldozatok családjai mégsem nem követeltek elégtételt megölt hozzátartozójukért. A források szót ejtettek egy megkínzott, de élve kiszabadított lányról is, akit viszont nem hallgattak ki, ami felveti annak kérdését, hogy a hatóságok miért nem voltak kíváncsiak egy potenciális koronatanú vallomására.⁸

Báthory Erzsébet sohasem tett vallomást, és nincs forrás arról sem, hogy a kihallgatására legalább kíséreltetek volna. Annak ellenére, hogy az igazság és Báthory Erzsébet érdekei is ezt kívánták volna meg, a nádor nem engedte bíróság elé vinni az asszony ügyét, ugyanis a nádori hivatal tekintélyét igencsak leépítette volna a vádat körül lengő bizonytalanság, illetve a hitelt érdemlő adatok hiánya. Az eljárást Thurzó nádor sohasem zárta le hivatalosan, az asszonyt végig fogságban tartották, aki a csejtei várban hunyt el 1614-ben.⁹

Báthory Erzsébet. A kép forrása: https://mnl.gov.hu/sites/default/files/orszagos_1_eveltar/het_dokumentuma/bathoryerzsebet.jpg

LEHETSÉGES MOTIVÁCIÓK

Az eset körülményeit ismertetését követően még egy kulcskérdést érdemes körüljárni. Kinek állt az útjában az özvegy Nádasdyné? Mi lehetett az a súlyos ok, amely miatt 300 tanúval próbálták bűnösségét igazolni? Az evangélikus felekezethez tartozó Thurzó György nádor valószínűleg attól félhetett, hogy a katolikus politika megerősödésével eltávolítják pozíciójából, és a katolikus Báthory Zsigmondot ültetik majd helyére (aki nem mellesleg Báthory Erzsébet unokatestvére volt anyai

ágon). Thurzó nádor célja az volt, hogy gyengítse Báthory Zsigmond magyarországi pozícióját, így a nádor az erdélyi fejedelemmel szimpatizáló nemesi bázis eltávolításához minden eszközt megragadott. Mivel Zsigmondnak nem voltak más szövetségesei a családján kívül, Thurzó a leghatékonyabb eszköznek a rokonság megfélemlítését tartotta. Erre teljesen alkalmas volt többek között az özvegy Nádasdyné elleni eljárás, ugyanis az asszonynak kiemelten fontos helye volt a Báthory család politikai kapcsolatrendszerében.

Konkrét politikai elemet ugyan az asszony ellen indult eljárásban nem találunk, a megosztott politikai viszonyok ennek ellenére is megmutatkoztak. A nádor, pozícióját félve kihasználta az uradalmi alkalmazottak áskálódását, vádaskodását, és nem is volt szüksége arra, hogy politikai vádakkal sározza be Báthory Erzsébet nevét. Elegendő volt az erkölcsi megalázás, majd később az elszigetelés.¹⁰

JOGI ASPEKTUSOK

A koncepció jegyei igencsak bőségesen fellelhetőek Báthory Erzsébet ügyében, kezdve az hamisnak tűnő váddal. A nyomozást szelektíven rendelték el. Nemcsak jogilag, hanem ténybeli szempontból is megalapozatlan volt a letartóztatás és a bebörtönzés, nem beszélve a jogsértő voltokról.¹¹ Báthory Erzsébet nemesi család sarja – ennek alapján csak szabályos perbe idézés alapján lett volna elítélhető. Ez magában foglalta volna a tájékoztatást arról a cselekményről, amellyel vádolták, illetve a perbe idézéssel elegendő ideje lett volna arra is, hogy felkészüljön a védelemre.¹² Az eljárás irányítottságáról és a nádori befolyásról, a bizonyítékok manipulálásáról árulkodik az, hogy a letartóztatást rosszhiszeműen úgy készítették elő, mintha csapdát állítottak volna az asszonynak, továbbá az is, hogy hamis bizonyítékokat konstruáltak.¹³ A nemesasszony felett csak az arra illetékes bíróság ítélezhetett volna, a nádor és a segédei erre egyáltalán nem voltak felhatalmazva. Az eljárási hibák, a törvénytelen és érthetetlen lépések megdöbbentőek, ez az ügy az igazságszolgáltatási gyakorlat egyik mélypontjának nevezhető. A koncepció jegyei közül a legerősebbnek az mutatkozik, hogy annak ellenére, hogy több mint 300 tanút kihallgattak, a vizsgálók kérdéseit nem ismerjük - ezáltal nem rendelkezünk információval arról sem, hogy mire kérdeztek rá. Az általános gyakorlat szerint előre meghatározott kérdésekre kellett válaszolniuk a tanúknak vagy a kihallgatott személyek-

nek, amire viszont csak a „büntársak” kihallgatásánál került sor. Ezek a kérdések is hagynak némi kívánnivalót maguk után, ugyanis meglehetősen szuggesztívek, egyenesen rávezetnek a válaszra,¹⁴ például:

„Minemő kinzással és móddal ölette meg szegényeket?”

„Kik voltak az eszközi az megölésben és kénzásban?”

„Ő maga, az asszony kénzotta-e őket? És mit mívelt akkor, mikor (ő maga nem) kénzotta és ölette szegényeket?”¹⁵

PÁRHUZAM ÉS MAGYARÁZAT

Várkonyi Gábor több írásában összehasonlítja Báthory Erzsébetet és az angol Lady Frances Howardot, Somersét grófnőjét, amely alapján még inkább kontextusba helyezhetőek a magyarországi viszonyok. Somersét grófnét gyilkossággal, méregkeveréssel és fekete mágiával vádolták. Három évig nyomoztak az ügyében, a bírósági eljárás végén halálra ítélték, viszont a király kegyelmet adott neki. Somersét grófné ügyét egy ország kísérte figyelemmel, ezzel szemben arról, hogy Báthory Erzsébet ellen vizsgálat indult, még maga az asszony sem értesült, nemhogy a közvélemény. A londoni emberek a már-már szenzációhajhász újságokban is a grófnő elleni nyomozásról olvashattak, Báthory Erzsébet ellen viszont titokban nyomoztak, a nádori intézmény tekintélyén kívül bármilyen „törvényes” ellenőrzés lehetősége nélkül. A magyar és az angol összehasonlítás arra világít rá, hogy mekkora különbségek voltak az információáramlás tekintetében ugyanabban a korszakban a két országban.¹⁶

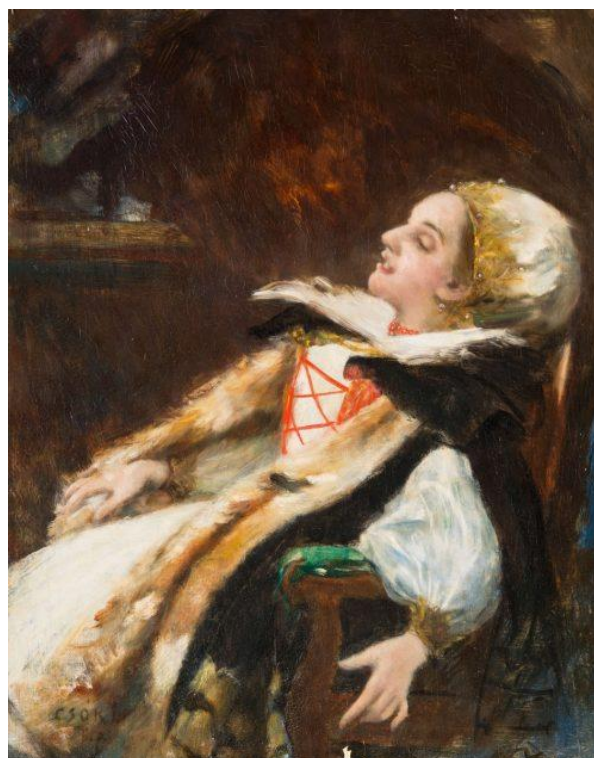
A 18. században már megjelent az a gondolat, hogy Báthory Erzsébet tettei a szadizmussal hozhatóak összefüggésbe, a 20. századra pedig több orvostörténettel foglalkozó kutató, közöttük Antall József is kereste a magyarázatot az asszony tetteire.¹⁷ Mára már tudjuk, hogy Báthory Erzsébet nem követte el azokat a gyilkosságokat, amelyeket a terhére róttak. Nem volt szexuális perverzióval terhelt leszbikus szadista örült, és szó sincs több száz kivégeztett lányról. A halálesetek többségét járványok okozták, a Nádasdy-udvarban pedig gyógyítási tevékenységet végeztek. A tanúvallomásokban emlegetett „kegyetlen cselekmények” valójában erre utaltak, gondolva itt arra, hogy végtagokat szorítottak el, köpölyöztek vagy sebeket vágtak fel kétségbeesetten annak reményében, hogy a beteg ennek

hatására majd meggyógyul. A népi gyógyítás esetleges fájdalmasabb módozata vagy a sikertelenség a korabeli gyógyászat elkerülhetetlen velejárói közé tartoznak.¹⁸

Az asszony életének utolsó éveiben az ügy egyre inkább elcsendesedett, lassan az emberek emlékezetéből is kikopni látszott. Thuróczi szerzetes azonban igencsak élénk fantáziájával, a véreskező nőről szóló legendájával új lendületet adott Nádasdnyé történetének – a valóságtól meglehetősen távolálló elemekkel feltöltve. A szerzetes többek között arról írt, hogy az eredetileg katolikus Báthory Erzsébet férje, Nádasdy Ferenc miatt tért át a lutheránus vallásra. Ezen vallásváltás a jezsuita szerzetes hitével teljes mértékben ellentétes volt. Thuróczi írásában meglehetősen sok mindent összekevert, több helyen tévedett. Báthory Erzsébet valószínűleg sohasem volt katolikus, ahogyan a bátyja, Báthory István országbíró, úgy feltehetőleg ő is református lehetett. A jezsuita szerzetes e narratívával a protestánsokat kívánta rossz színben feltüntetni, akik képtelenek voltak ellenállni az ördögi csábításnak.¹⁹

A Báthory Erzsébethez kapcsolódó hamis kép szinte meggyökerezve él az emberek fejében, és a történelmi rehabilitálás meglehetősen nehéz feladatot. Sokkal érdekesebb egy olyan karakter, aki bizarr bűneivel borzolja a kedélyeket, mint egy hamis vádakkal bemocskolt ártatlan áldozat.²⁰ Írásommal arra kívántam rávilágítani, hogy mielőtt beleásnánk magunkat a női Drakulaként elhíresült asszony legendájába, érdemes megvizsgálunk azt is,

hogy egy hatalmas történelmi család tagja hogyan vált a hatalom áldozatává. A kegyetlenségéről szóló legenda csak egy jezsuita szerzetes kitalációja. Báthory Erzsébet esete, az őt ért igazságtalanság és a koncepció viszont időtlen tanulság marad arra, hogy Iustitia mérlege néha kibillen, de sohasem dől el teljesen – hiszen az igazság szilárd talajon jár, és örökké megállja a helyét.

Csók István: Báthory Erzsébet. A kép forrása: <https://mng.hu/app/uploads/2022/04/107172.jpg>

¹ VÁRKONYI Gábor: *Báthory Erzsébet – Bűnös vagy áldozat?* Budapest, 2016. Kossuth Kiadó. 6. p.

² M. PÁZMÁNY Kata: A csejteji vár foglya – Báthory Erzsébet. *Honismeret*, 2010. 1. sz. 43. p.

³ LENGYEL Tünde – VÁRKONYI Gábor: *Báthory Erzsébet: Egy asszony élete*. Budapest, 2010. General Press Kiadó. 216. p., 218. p.

⁴ VÁRKONYI: i. m. 16. p.

⁵ LENGYEL – VÁRKONYI: i. m. 223. p.

⁶ VÁRKONYI: i. m. 22–24. p.

⁷ VÁRKONYI Gábor: A sárkány árnyékában. In KOVÁCS KISS György (szerk.): *Mítoszaink nyomában*. Kolozsvár, 2013. Komp-Press Kiadó. 122. p.

⁸ VÁRKONYI: i. m. 28. p.

⁹ Uo. 36. p.

¹⁰ Uo. 38–39. p.

¹¹ SZÁDECZKY-KARDOSS Irma: *Báthory Erzsébet igazsága*. Budapest, 1993. Nesztor Kft. 286. p.

¹² LENGYEL-VÁRKONYI: i. m. 341. p.

¹³ SZÁDECZKY-KARDOSS: i. m. 286. p.

¹⁴ LENGYEL-VÁRKONYI: i. m. 340–341. p.

¹⁵ Uo. 252–253. p.

¹⁶ VÁRKONYI: i. m. 120. p.

¹⁷ NAGY László: *A rossz hírű Báthoryak*. Budapest, 1984. Kossuth Könyvkiadó. 20. p.

¹⁸ VÁRKONYI: i. m. 32–33. p.

¹⁹ VÁRKONYI: i. m. 115. p.

²⁰ NAGY: i. m. 76. p.

Apponyi Géraldine, Albánia királynéja

Írta: Szilvágyi Dorottya

1938. január 29-én nem sokkal lapzártá előtt jelentette a *8 Órai Újság* a hírt, hogy az „*Albán király eljegyezi Apponyi grófnőt*”.¹ A szalagcím pontot tett a korábbi találgatások végére, miszerint Apponyi Géraldine, magyar grófkisasszony néhány napos tiranai tartózkodása leánykéréssel zárult volna. A Stefánia-Iroda táviratban erősítette meg az eljegyzés hírért. Az esküvőig bezárólag a magyar-albán diplomáciai kapcsolatok alakulásáról heti rendszerességgel számolt be a magyar sajtó.

Az 1938-as magyar sajtóban hirtelen élénk érdeklődés mutatkozott Albánia iránt, különösen I. Zogu király és Apponyi Géraldine grófnő házasságát követően. A korabeli lapok hangvétele egyfajta különös albánbarátságot tükrözött, melynek egyre erőteljesebb megjelenése visszatükrözte az Osztrák-Magyar Monarchia déli irányú külpolitikai törekvéseit. A különleges albánbarát külpolitika gyökereit az Adria feletti uralomban érdemes keresni, amely a Monarchia számára a „középtengeri hatalmi állásért való harcot is jelentette”, amelyet a századfordulón nemcsak a közvélemény gondolt így, hanem különböző elemzések is születtek a gondolatról. 1902-ben Horváth Ödön foglalta össze, hogy a nagy nemzetek között a mi (az Osztrák-Magyar Monarchia) és az olaszok törekvései keresztezik egymást a kérdésben - akkoriban még csak gazdasági téren - és ezen két állam tengeri erőfölényért való versengése tekinthető szignifikánsnak a térségben.

Az Osztrák-Magyar Monarchia céltudatos törekvéseit gazdasági szempontból a Fiume és Albánia közti tengeri, gyors és állandó jellegű hajó-összeköttetése jelentette, amellyel az ország a tengeri kereskedelem feletti ellenőrzési jogait biztosíthatta. A Monarchia kereskedelmi kapcsolatainak erősítése érdekében vasútvonal építését és a Balkán irányába tartó úthálózat és infrastruktúra fejlesztését tűzte ki célul.² A kereskedelem évszázados megléte is szorgalmazta az albán térség magyar befolyás alá vonását, tekintve, hogy a tengeri kapcsolatokat illetően már I. Lipót uralkodása alatt az osztrák áruk keletre való szállítása során az újonnan alapított Keleti Társaság osztrák vitorlásai közvetlen és állandó összeköttetésben álltak az albán kikötőkkel. Ezen engedményeket egyes portáktól önállóan szerzte meg az uralkodó, és a karlóczai békében

(1699) foglalta össze, ezzel is visszaszorítva Velence kereskedelmi monopóliumát a térségben.

A magyar-albán kapcsolatok Apponyi Géraldine és Zogu király házasságkötésével kerültek új megvilágításba a társadalom számára, de a diplomáciai testületek szívesen utaltak vissza az albán-magyar kapcsolatok évszázadokra visszatekintő múltjára. Az albán történeti emlékezetben Hunyadi János neve, mint az albán nemzeti hős, Scander bég hű szövetségese és az „albán oroszán” társhőse szerepelt. A bég emlékezete Albánia fénykorának (15. század első fele) megtestesítőjeként lelkesítette a népet a magyarokkal való kapcsolatok keresésére.³ Ezen történeti kapcsolódás megléte a katolikus papságot is maga mellé állítva az Albánia feletti magyar befolyás erősödését szorgalmazta az olasz kapcsolatokkal szemben. Az első koalíciós háborút lezáró campoformiói béke (1797. október) a Habsburg Birodalomhoz csatolta Velencét, valamint a dalmát és az isztriai területeket.⁴ Emellett a Habsburgok kötelesek voltak kivonulni az észak-itáliai területekről. Ezen döntéssel Ausztria védnöksége alá vonhatta a keleti régiót, de kiemelten Bosznia és Albánia katolikus lakosságát.

Apponyi Géraldine. A kép forrása: https://mnm.hu/sites/default/files/pr_file/1_1.jpg

A Kiegyezést követően a Monarchia keleti irányú sikertelen politikája és a hadi sikerek elmaradása okozta politikai válság következtében a keleti Orosz Birodalomnak is felmerültek területi igényei. II. Miklós cár külpolitikája a balkáni térséget, ezzel együtt az albán területeket is gazdasági célra kívánta hasznosítani, mely teljességében nem valósult meg, de Ausztria területi veszteségei jelentősnek mutatkoztak a Balkánon.⁵ A Monarchia közös külügyminiszterének, gróf Andrássy Gyulának kiemelt szerep jutott a déli területek visszaszerzésében a Monarchia számára, mivel a külügyminiszter diplomáciai érdemei közé tartozott, hogy rendkívüli, kereskedelmi szempontból is fontos engedményeket sikerült a berlini szerződésben kiharcolnia. A diplomáciai manőver kellően megalapozottnak bizonyult ahhoz, hogy az Magyar Királyság visszaszerezze a Keleten elvesztett korábbi pozícióját, és hogy még hosszú időn keresztül alakítsa a keleti politikát.⁶

A Balkánon betöltött helyzetét tekintve Albánia a 19. században úgy tetszett a nagyhatalmak számára, mint az ellentétek országa: például semmilyen jellegű vasúthálózat nem volt az országban, de mindeközben rendszeresen repülőgépközlekedéssel bírt, így néha olyannak tűnt, mint egy kis darab középkor az öt körülvevő nagyhatalmak mellett. A közjogi helyzetét illetően volt parlamentje, de még mindig élt a régi törzsi rendszer. Ezen törzsi keretek közül érkezett Achmed Zogu, aki a törzsi rendszer elvárásainak megfelelően, mint soron következő törzsfőnök, külföldi iskolákban tanult, elsajátította külsőleg a nyugat-európai mintát és készen állt Albániát olyan önálló nemzetállammá formálni, ahol a nyugati, ceremonális külsőségek és az albán törzsi hagyaték kettőssége keveredik.⁷ Trónra lépésének híre az Albániában szolgálatot teljesítő külföldi diplomaták tolmácsolásával az európai államok többségében vegyes érzelmeket váltott ki a vezetés részéről. A nemzetközi jogi standardok hiányában az államelismerés jeléül az Egyesült Államok felkérésre barátsági szerződést kötött az újdonsült Albániával, ezzel elismerve Zogu királyságát. Mindemellett a briteket megbotránkoztatva, hogy Zogu az „albánok királya” címet kívánta viselni, annak ellenére, hogy London közvetlenül figyelmeztette, hogy elégedjék meg az „Albánia királya” titulussal.⁸

Trónra lépése után Zogunak tanácsadói azt ajánlották, hogy az újdonsült uralkodó minél hamarabb alapítson dinasztiát, mivel egy trónörökös fiúgyermek születése legitimálhatná regnálását. A korabeli

sajtó állandó jelleggel foglalkozott az albán király szerelmi életével, aki kijelentette, hogy a jövőbeli királyné „fiatal és vonzó legyen”.⁹ Korábban Zogut „hírbe hozták” az utolsó Habsburg uralkodó 19 éves lányával, viszont a lapokban megjelenő híresztelések ellenére ez a frigy a katolikus Habsburg és a köztudottan mohamedán vallású albán király között csak pletyka szintjén kerülhetett a lapok hasábjaira. Zogu ugyan a vallással nem törődött sokat, de a trón biztosítását előtérbe helyezve nem engedhetett a születendő gyermekek mohamedántól eltérő hitben való neveltetéséből. Ennek fontosságát hangsúlyozza, hogy Albánia lakosságának 70 százaléka muszlim hitű volt, és az új uralkodónak nem állt szándékában szembekerülni népével.¹⁰

Zogu, az „albánok királya”. A kép forrása: https://en.wikipedia.org/wiki/File:King_Zog_I.jpg

Ezen külpolitikai tendenciák és az albán király dinasztiaalapítási törekvései közt 1938 januárjában jelentek meg a király és a grófnő közötti első találkozásokról szóló újságcikkek. A *8 Órai Újság* úgy számol be a megismerkedés történetéről, hogy Zogu király három nővérét budapesti tartózkodásuk alkalmával teljesen elbűvölte a fiatal, művelt finom hölgy. A hölgytársaság tagjainak Albániába való visszatérése előtt annyira megtetszett a grófkisasszony nyakában lógó medalion, nyakék, hogy

ezt Geraldine örömmel adta oda a nővéreknek a fővárosi látogatás emlékéül.¹¹ A beszámolók szerint a nővérek szorgalmazták, hogy Apponyi Geraldine-t meghívják a január 3-án esedékes tiranai bála. Ő éppen Abbáziában tartózkodott a meghívás idején, így a grófnő társalkodónője kíséretében utazott Tiranába. A bálról ugyanezen cikk úgy számol be, hogy az albán király egész este a magyar grófnő kegyeit kereste és a pár az egész estét egymás társaságában töltötte.¹² Az est végén megtörtént a lánykérés, a diplomáciai képviselőknél keresztül pedig értesültek az uralkodók, hogy Albánia magyar származású királynét köszönhet a trónon. A korabeli sajtóban eltérő beszámolók láttak napvilágot a megismerkedésről, az Est lapok szerzőjének értesülése szerint a király és a magyar grófkisasszony egy olaszországi út során rendezett hivatalos vacsorán ismerkedett meg. Ezt követően Zogu visszatért Albániába és Apponyi Geraldine Tiranában tett vizitje során került sor az eljegyzésre, melyhez a grófkisasszony gyámja írásban adta hozzájárulását.¹³ Mindemellett albán részről szükség volt a parlament hozzájárulására a frigy létrejöttéhez.

A magyar lapok heti beszámolókat készítettek az esküvői előkészületekről és kiemelt kérdésként foglalkoztak azzal, hogy a magyar grófi családból származó, katolikus Geraldine a muzulmán viselet szerint fátylat visel-e majd a házasságkötéskor. Ugyanakkor az esküvői fotográfiákon, amelyek bejárták világot, Geraldine a muzulmán szokásokhoz híven esküvői fátylat viselt a ceremóniális ünnepeken. E gesztus, a tradicionális muzulmán albán lakosság szimpátiájának elnyerése végett bizonyult jelentőség telinek. A királyi pár ezt követően rendkívüli népszerűsége tette szert mind a saját hazájában, mind a nemzetközi politikai szinten. A házassággal a dinasztiaalapítás terve is beteljesült, mivel a királyi párnak 1939-ben megszületett gyermeke, Leka Skänder Zogu. A trónörökös viszont sosem követhette apját az albán trónon, mivel Mussolini 1939-ben intézett ultimátumot Zogu királyhoz, amelyben Albánia feltétel nélküli annektálását követelte az olasz állam. Az uralkodó ezt elutasította, és az olasz megszállást követően a királyi család elmenekült az országból.¹⁴ Zogu király 1961-ben bekövetkezett halála után a trónörökös 2011-es haláláig a korábban, emigráns albán politikusok jelenlétében felvett albánok királya címet viselte, és ápolta az apja által alapított diplomáciai és dinasztikus kapcsolatokat emigrációból.

¹ 8 Órai Újság, 1938. január 30. 1. p.

² GÁRDOS Miklós: *Magyar királyné a tiranai trónon - Századunk emlékezik.* Budapest, 1990. Akadémiai Kiadó. 14. p.

³ HEIL Kristóf Mihály: Apponyi Géraldine, az albán Sisi: Egy magyar grófkisasszony útja az albán trónra. 2. p. 2022. Jog.Történet. 2022. május 23. mtajogtortenet.elte.hu/blog/heil-kristof-apponyi-geraldine.

⁴ VIZI László Tamás: A napóleoni armádia elleni magyar nemesi felkelés az 1796 és 1805 közötti koalíciós háborúkban. *Honvédségi Szemle: A Magyar Honvédség Központi Folyóirata*, 2018. 6. sz. 166-178. p. 170. p.

⁵ HORVÁTH Ödön: Albánia. *Budapesti Szemle.* 1902. 307. szám 26. p.

⁶ Uo. 27. p.

⁷ GÁRDOS: i. m. 65. p.

⁸ Uo. 48. p.

⁹ Uo. 55. p.

¹⁰ Uo. 62. p.

¹¹ 8 Órai Újság, 1938. január 30. 1. p.

¹² Uo. 2. p.

¹³ *Az Est*, 1938, január 30. 6. p.

¹⁴ ILIRJANI Altin: Political Choice in Albania. The 2005 Albanian Parliamentary Elections. *Albanian Journal of Politics*, 2005. 1. sz. 76. p.

A halálbüntetés megítélése a polgári korszakban

Írta: Varga Kira

Bevezetés

A büntető törvény(könyv)ek alapvető feladata, hogy meghatározza a különböző büntetéseket az egyes bűncselekmények elkövetése esetén. Az egyik legelterjedtebb nézet szerint a bűnöst büntetés gyanánt olyan jogbeli támadással, vagy attól való megfosztással kell sújtani, amelyet ő a büntetéssel megvalósított. Ez alapján, aki megfosztott valakit az élettől azzal, hogy megölte, azt is meg kell fosztani az életétől. Tehát minden jog, amely egy büntetettnek a tárgya lehet, az lehet büntetésnek a tárgya is, vagyis bármilyen jogtól meg lehet fosztani a bűnöst büntetésképpen.¹

Az emberi civilizáció kezdetén a közösségi szabályok megsértőivel szemben a vérbosszú intézményét alkalmazták. Ebből elsőként kivált a *tálió*, majd később a *kompozíció* elve. Az európai és a közel-keleti rabszolgatartó társadalmakban a tálió volt a legelterjedtebb büntetési elv. Ekkor életért életet, fogért fogat kívántak meg. Ez tükrözte azt a felfogást, hogy ezen büntetés célja elsősorban a sértettnek szolgáló – arányos – elégtétel volt.² A legelső fennmaradt törvénykönyv, *Hammurapi törvénye*, már tartalmazta a halálbüntetést. Ez a törvény rendkívül szigorú volt: sok kevésbé súlyos bűncselekményt is halállal büntetett.³ Az indek szent könyve, *Manu törvénykönyve* is fennmaradt. A törvénykönyv hangsúlyozza, hogy a királynak igyekeznie kell véres büntetésekkel megfélemlíteni a gazembereket. A kivégzési módok Manunál: izzó vaságyon elégetés, elefánttal agyontaposás, hegyes karóbahúzás, kutyákkal szétszaggatás stb.⁴

Magyarországon általánosan, főbüntetésként alkalmazott jogkövetkezmény volt a halálbüntetés a középkorban, valamint a kora újkorban. A XVIII. század közepétől a felvilágosodás hatására elismertek egyes alapvető jogokat, ezáltal csökkent a halálos ítéletek, valamint a kivégzések száma. Uralkodóink közül Mária Terézia és II. József voltak azok, akik rendeleteikkel elősegítették a magyar büntetőjog humanizálódását. III. Károly igazságügyi reformjával pedig a magyar büntetőjog addigi forrása, a szokásjog mellé beemelte a pátensek szabályait.⁵

A felvilágosodás előtt a halálbüntetés a generális prevenciót szolgálta, ezért a kivégzéseket a nagy nyilvánosság előtt hajtották végre, minél nagyobb közönség előtt. Ez akkor változott meg, amikor a felvilágosodás eszméi elterjedtek, és egyre nagyobb hangsúlyt kaptak az ember egyes alapvető jogai.

Középkori kivégzés. A kép forrása:

<https://m.blog.hu/ve/verocious/image/akasztas.jpg>

Az általános vita keretei: érvek és ellenérvek a halálbüntetés mellett

A halálbüntetést támogatók szerint bűn büntetlenül nem maradhat, ebből kiindulva az élet elvételéért halál jár, mivel ez az igazságos és arányos büntetés egy emberi élet elvételéért. Szerintük azokkal szemben, akikkel szemben eddig is alkalmazták a halálbüntetést, nem volt más megoldás, ugyanis megjavulásuk semmilyen más eszköztől nem volt várható. A támogatók sokszor felhozzák a halálbüntetés mellett annak elrettentő hatását, valamint azt, hogy ez a büntetés véglegesen meggátolja újabb bűncselekmény elkövetését. A halálbüntetést támogatók érvei közé tartozik az is, hogy a társadalomnak nem érdeke ezeket a bűnözőket eltartani. Külföldi statisztikák szerint körülbelül nyolccal kevesebb ember hal meg naponta azokban az államokban, ahol van halálbüntetés. A halálbüntetés ellen szóló egyik legfontosabb érveléssel szembe tudják így állítani, hogy ha nyolc ember hal meg, mert nincs halálbüntetés, nagyobb kár keletkezik,

mintha egy ember tévedés miatt ártatlanul meghalna a halálbüntetés végrehajtásával.⁶

Cesare Beccaria. A kép forrása: <https://www.hetweb-site.net/het/profi->

A halálbüntetés ellen a praktikus indokok mellett vallási érvek is szólnak. Sokak szerint azt az életet, amelyet Isten adott, csak és kizárólag Isten veheti el. Ellenkezik ezenkívül a halálbüntetés azokkal a modern emberi jogokkal, amelyek az emberi méltóságot, és az ember élethez való jogát védik. Ez a két jog egymástól elválaszthatatlan egységet alkot, és ez minden más megelőző érték. Mivel az embernek van egy belső lényege, nem válhat a jog tárgyává, ez különbözteti meg a jogi személyektől. Sokan kételkednek elrettentő hatásában, amely az egyik legfontosabb érv lenne a halálbüntetés mellett.⁷ A felvilágosult gondolkodó, Cesare Beccaria szerint a büntetésnek ahhoz, hogy igazságos legyen, csak akkora mértéket kell öltenie, hogy elég legyen ahhoz, hogy visszatartsa az embereket a bűncselekmények elkövetésétől. Szerinte nincs olyan ember, aki tudva arról, hogy szabadságát örökre elvesztené, a bűncselekmény elkövetését választaná, ezért szerinte a halálbüntetést helyettesítő „örökös rabszolgaság” elég elrettentő erővel bír ahhoz, hogy az embereket visszatartsa a bűncselekmények elkövetésétől.⁸ Fontos ellenérv, hogy a halálbüntetés végrehajtása miatt az elkövető megjavulása kizárt, és hogy az a véglegesség, amellyel az emberi élet véget ér, kijavíthatatlan egy esetleges tévedés esetén, ugyanis a halál nem visszafordítható. Beccaria szerint a halálbüntetés nem összeegyeztethető a társadalmi szerződéssel, amelynek az a lényege, hogy a társadalom tagjai lemondanak egyes jogaikról azért cserébe, hogy őket az állam megvédje. Az emberek ilyen formában nem mondanak le az élethez való jogukról, ezért azt az állam nem veheti el tőlük.⁹

A halálbüntetés szabályozása

Halálbüntetés a Csemegi-kódex előtt

1849. február 13-án fogadta el a szabadságharc alatt Debrecenbe menekülő országgyűlés az 1849. évi I. törvénycikket, a katonai helyzet kiéleződésére hivatkozva. A törvénycikk a hazaárulást, az ellenség segítségét, a magyar honvédelem gyengítését, az ellenséggel szövetkezést stb. kimerítő magatartásokat rendelte halálbüntetéssel büntetni, statáriális eljárás keretében. Kivétel volt ez alól, ha a cselekményt 18 éven aluli személy, örült, vagy terhes nő követte el. Ha a vád alá vont személyt bűnösnek ítélte meg a véstörvényszék, akkor őt kizárólag halálra ítélték, amelyet puskaerő és golyó által kellett végrehajtani.¹⁰

A szabadságharc leverése után következett a megtorlás időszaka. Ebben az időszakban megfigyelhető volt a halálbüntetések számának drasztikus növekedése. 1849 augusztusában és szeptemberében haditörvényszékeket állítottak fel. Ezek a bíróságok a katonai büntetőjog szabályait alkalmazták, és legtöbbször az állam elleni bűncselekményekre hivatkozva ítélték halálra a szabadságharc legfőbb irányítóit. Ugyanebben az évben Magyarországon is életbe lépett az 1803-as osztrák büntető törvénykönyv, amely jelentősen visszavetette a magyar büntetőjog fejlődését, majd 1852. május 17-én új büntető törvénykönyvet fogadtak el az örökös tartományok számára, amely I. Ferenc József parancsára Magyarországon is hatályba léptették. A törvénykönyv alapján a halálbüntetés poena ordinariaként került változatlanul szabályozásra és azt kötéltől kellett végrehajtani. Eltörölte azonban a minősített és a súlyosított kivégzéseket, valamint húsz évnél fiatalabb elkövetőket nem lehetett halálbüntetéssel sújtani.¹¹

1861-ben lehetőség nyílt arra, hogy visszatérjünk a magyar jog alkalmazásához, amikor az Országbírói Értekezlet elfogadta az Ideiglenes Törvénykezési Szabályokat, amellyel a büntető anyagi és eljárási jog vonatkozásában visszaállították az 1848 előtti állapotokat.¹² Két eltérés azonban fennállt, ugyanis a rendi különbségek megszűntek és a testi büntetések a büntettek vonatkozásában eltörlésre kerültek. Ezzel azonban ismét életbe léptek a feudális törvények, valamint a partikuláris szokásjogi szabályok, és ezzel teljes bizonytalanság keletkezett azzal kapcsolatban, hogy az egyes bíróságok milyen jogot

alkalmazzanak. Emiatt újra felmerült az igény arra, hogy egy a büntetteket, valamint az elkövetőkkel szemben alkalmazható büntetéseket átfogó jelleggel szabályozó kódex szülessen, amely véget vetett volna a jogbizonytalanságnak.¹³

A Csemegi-kódex születése

Az Andrássy-kormány 1867. június 12-én a Ferenc József részvételével tartott ülésén tárgyalta az igazságügy rendezése kapcsán egy büntető törvénykönyvnek az elkészítését. Horvát Boldizsár igazságügy-miniszter 1870 júniusában megbízta Csemegi Károlyt a büntető törvénykönyv tervezetének kidolgozásával. 1872 augusztusára elkészült a tervezet, amelyet a kormány felterjesztett az uralkodóhoz. A tervezetet Ferenc József „hosszabb érett megfontolás után jóváhagyta”, s csupán néhány pontban kívánta módosítani azt. Az eredeti szöveg szerint a sérthetlenség joga kizárólag a királyt illette volna meg, azonban a király ki kívánta ezt terjeszteni a királyi ház tagjaira. Ezenkívül a király a vallásbörgatásról szóló résznél a büntetési tétel felemelését kívánta. Ennek megfelelően 1873 nyarán Csemegi átírta a tervezetet. A tervezet végül novemberre elkészült, majd Csemegi hozzáfogott egy terjedelmes indokolás megírásához. A tervezetet 1874. július 23-án a minisztertanács elfogadta. Felhatalmazták Pauler Gyula igazságügy-minisztert, hogy a királyi jóváhagyás megszerzése után terjessze az Országgyűlés elé a javaslatot.

Végül a tervezet megvitatása elmaradt, és az Országgyűlés 1875. május 24-én feloszlott. 1875. augusztus 14-én Wenckheim Béla kormánya határozott a büntető törvénykönyv javaslatának az Országgyűlés elé terjesztéséről. Szeptember 17-én Csemegi előadta a minisztertanácsban a tervezetet, majd ennek elfogadását követően előterjesztették azt királyi jóváhagyásra. November 4-én Perczel Béla az előszentesítést követően aláírta és betejesztette a javaslatot a Képviselőházhoz. Az Igazságügyi Bizottság hónapokon át tárgyalta a művet, majd munkáját befejezve jelentést tett a Képviselőháznak. Többségében egyetértett a javaslattal, néhol azonban szerkesztette a szöveget. A Képviselőházban a javaslat tárgyalása 1877. november 22-én kezdődött meg. Itt csak csekély módosítások történtek a szövegen, majd 1878. január 11-én az Igazságügyi Bizottság jelentésével véglegesítette és másnap betejesztette a plénumhoz. Végül a kódex végleges szövegét a Főrendiház április 1-jén, a Képviselőház pedig április 8-án szavazta meg. Az

uralkodói szentesítésre május 27-én, Schönbrunnban került sor, majd ezután az Országgyűlés mindkét házában május 29-én kihirdették, az 1878. évi V. törvénycikként.¹⁴

A halálbüntetés szabályozása a Csemegi-kódexben

A Csemegi-kódex (a továbbiakban: *Btk.*) 20. §-a felsorolta a büntetések neveit, amelyek között megtalálható volt a halálbüntetés. A törvény úgy rendelkezett, hogy azt csak büntettekre lehetett alkalmazni. A 21. § szerint a halálbüntetést zárt helyen kellett végrehajtani, kötél által. Csemegi Károly eredetileg azt javasolta, hogy a halálbüntetés nyaktilóval legyen végrehajtva, ezt az országgyűlés azonban nem fogadta el, mivel ez a magyar büntetőgyakorlattól idegen végrehajtási mód volt.¹⁵

Csemegi Károly. A kép forrása:
https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/b/b2/Csemegi_K%C3%A1roly_Erd%C3%A9lyi.jpg

A Btk. 87. §-a alapján a húsz évnél fiatalabb elkövetők esetében nem lehetett megállapítani halálbüntetést. A 91. § kimondta, hogy ha az enyhítő körülmények túlnyomóak voltak, akkor a cselekményre megállapított büntetés legkisebb mértéke volt megközelítendő, vagy azt kellett alkalmazni. Ebben az esetben a halálbüntetés életfogytig tartó fegyházra volt változtatandó. Abban az esetben azonban, ha az enyhítő körülmények olyan nagy számban voltak, hogy még a cselekményre meghatározott büntetések legkisebb mértéke is túl súlyos

lett volna, a büntetési nem a legkisebb mértékig le szállítható volt. Ebben az esetben azonban halálbüntetés helyett tizenöt évi fegyháznál kisebb büntetés nem volt megállapítható. A 87. § alkalmazásával az előbbi paragrafusnak megfelelő halálbüntetés helyett három évig lehet a fegyházbüntetést leszállítani.¹⁶

A 117. § szerint a jogérvényesen megállapított büntetés végrehajtását, azaz a halálbüntetés foganasítását kizárja az elítélt halála, a királyi kegyelem és az elévülés. A halállal büntetendő bűncselekmény 20 év elteltével évült el, míg a halálbüntetés végrehajthatósága az ítélet jogerőre emelkedését követő 25 év elteltével évült el.¹⁷ A halálbüntetés végrehajtását ezeken kívül kizárja az elmebetegség és a nő terhes állapota is.¹⁸ Az ember élete elleni bűntettek és vétségek fejezetben meghatározott büntetéseken felül hivatalvesztés is kimondható volt. Fontos, hogy halálbüntetés esetében is ki kellett szabni hivatalvesztést.¹⁹ A különös részben minden deliktumnál megnevezte azokat a szankciónemeket a törvény, amelyeket a tényállásszerű cselekményt elkövetővel szemben alkalmazni lehetett. A halálbüntetést a felségsértés legsúlyosabb formáinál engedte meg: ilyen volt a király meggyilkolása, szándékos megölése, vagy ezek kísérlete, valamint a gyilkosság.²⁰

A halálbüntetés értékelése

A XVI–XVII. században nagy társadalmi változások mentek végbe. A politikai hatalom átvételére készülő burzsoá réteg megteremtette a saját eszmérendszerét, a felvilágosodást. Ennek a rendszernek köszönhetően merült fel a büntetőjog és a perjog megújulásáért folytatott harc, amelybe beletartozott az abolicionizmus, amely valamilyen törvény vagy intézmény eltörlését támogató mozgalmat jelent.²¹

A magyar abolicionistákkal szemben (Szemere Bertalan, Finkey Ferenc, Fayer László, Balogh Jenő, Csemegi Károly, Pauler Gyula) nem általában és elvi alapokon védtek a halálbüntetést, hanem az akkori állapotokra hivatkoztak. „Ha nem merte Belgium, nem merte Németország, Franciaország megszüntetni a halálbüntetést; ha — a mi több, az visszaállított több országban, ahol már előbb eltöröltetett — akkor tekintve Magyarország közbiztonsági viszonyait, nem lehet mondani, hogy ez a büntetés, amelyre csaknem mindenütt szükség

van, Magyarországon szükségtelen” — mondta Csemegi Károly.²² Azonban kijelentette azt is, hogy a halálbüntetés fenntartása nem jelenti annak gyakorlati alkalmazását. 1873 októberéig a törvényszékek és felsőbb bíróságok csak gyilkosságra állapítottak meg halálbüntetést. Mindazonáltal kivégzések nem lettek végrehajtva a halálbüntetést végérvényesen megállapító ítéletek esetében sem, ugyanis a király minden esetben élt a kegyelmezés jogával. Az ítélkezési gyakorlat is ezt a szemléletet követte, tehát a halálbüntetés de facto kivételes büntetés lett.²³

A szakirodalom, főleg Balás Elemér és Finkey Ferenc a statisztikai adatokra hivatkozva vélekedett úgy, hogy a Btk. megalkotása idején fennállott büntetőpolitikai szükségesség már nem indokolta a halálbüntetés fenntartását. Ekkor a halálbüntetés mellett sem a politikai, sem a jogéletben nem károskodott, ezért a századfordulón közelinek látszott a halálbüntetés végleges eltörlése. Ez azonban az első világháború miatt teljesen megváltozott. A kormány a hadi helyzetre tekintettel bevezette a statáriumot, valamint egyre több jogszabály jelent meg, amelyek a nem katonai büntetőeljárás keretei között is újabb bűncselekmények büntetéseként szabályozták a halálbüntetést.²⁴ A világháború váratlanul hosszú tartama volt az a körülmény, amely felforgatta a jogéletben kialakult addig gyakorlatot és az alapelveket. A háborús események szükség-szerűen magukkal hozták kivételes rendelkezéseket, amelyek hosszú időre eltolták a halálbüntetés eltörlését kívánó abolicionista mozgalmat.²⁵ A forradalmak általában fokozottan élnek a halálbüntetés szankciójával. A magyar polgári demokratikus forradalomkor a Károlyi-kormány rövid időszaka alatt eltörölték a halálbüntetést, azonban a Tanácsköztársaság kormánya visszaállították, a felerősödő belső ellenforradalmi cselekmények radikális elfojtása érdekében.²⁶

A Horthy-korszakban megfigyelhető volt a halálbüntetéssel szankcionált bűncselekmények körének kiszélesítése. Ilyen volt például az 1921. évi III. törvény, amely az államellenes cselekményeknél rögzítette a halálbüntetést, az 1930. évi III. törvény, amely a kémtevékenység és a hűtlenség hat különböző változatát szankcionálta halálbüntetéssel, illetve az 1939. évi II. törvény, amely bevezette a rögtönbíráskodást. A gyakorlat szintén követte ezt a büntetőpolitikát, ugyanis az 1920 és 1930 között végrehajtott halálbüntetések száma a három-

szorosára emelkedett a világháborút megelőző harminc év alatt végrehajtott halálbüntetésekhez képest. Ekkor a büntetőjogi irodalomban is elnémultak a halálbüntetést ellenző hangok, egyedül Finkey Ferenc ellenezte a halálbüntetést.²⁷

Kivégzés. A kép forrása: https://kep.index.hu/1/0/3501/35010/350104/35010483_e26a6fc7cf4784c070229293be9c9320_wm.jpg

Finkey Ferenc kifejtette 1933-ban a Büntetéstani problémák című művében, hogy „a halálbüntetésnek egy kultúrállam büntetési rendszerében nincs helye.” A halálbüntetés ellenkezik a büntetőjog legfőbb vezérelveivel, az igazságossággal és a szükségességgel. Ezenkívül ellentétben állt az akkori társadalmak legmagasztosabb eszméjével, az emberiséggel, továbbá káros erkölcsi hatása van, hiszen durvítja a társadalom általános erkölcsi érzületét. A büntetésvégrehajtás legfontosabb célját, amely az elítélt megjavítása és nevelésének megkísérlése, pedig kiüresíti. Finkey megítélése alapján a büntetőjog nem tekintheti az igazság követelményének az alaki igazságot, az okozott sérelemhez hasonló fizikai büntetést. Ez a felfogás ugyanis a bosszú gyakorlása lenne, amely az akkori kultúr világban sem volt már elfogadható.²⁸

A gyakorlatban is fennállt egy probléma. A háború után nagyon megszorodtak a gyilkosságok, amelyeket nem kétséges, hogy vissza kellett szorítani, azonban a halálbüntetés alkalmazásakor az aggodalmaskodás igazolt volt. A halálbüntetés kimondása csak abban az esetben volt indokolt még egy nem abolicionalista bírótól is, ha kétség sem fért ahhoz, hogy a bűncselekményt a vádlott követte el, nehogy egy helyrehozhatatlan bírói tévedést kövessenek el. Egy abolicionalista érzületű bírónak azonban meg kellett gondolnia, hogy ha a törvény előírja a halálbüntetést, azt csakis a törvény által megengedett esetekben lehetett mellőzni, vagyis az ő szubjektív nézete a halálbüntetés helytelenségéről nem volt elég jogcím arra, hogy enyhébb büntetést szabjon ki.²⁹

Irk Albert is a halálbüntetés eltörlését támogatta. Egyik művében megfogalmazza, hogy a halálbüntetés mellett érvelők mindig a generális prevenció hangsúlyozásával akarják a halálbüntetést elfogadhatóvá tenni. Ez azonban a gyakorlatban megdőlt, ugyanis bizonyított, hogy azokban az államokban, ahol eltörlték a halálbüntetést, vagy ahol de facto nem alkalmazzák, nem emelkedett a halálbüntetéssel addig szankcionált bűnözők száma. Mivel a halálbüntetés nem valósítja meg az elrettentés célját, így csak az ártalmatlanítás és a mesterséges kiválasztás relatív céljait valósíthatja meg. Azonban ezekben az esetekben sem pótolhatatlan büntetési eszköz, az életfogytiglan tartó szabadságvesztés miatt. Ezek alapján a halálbüntetés nem szükséges szerinte a jogrendszerben.³⁰

Befejezés

Magyarországon a halálbüntetést a 23/1990. (X. 31.) AB határozat törölte el, amelyben kimondták, hogy a halálbüntetés alkotmányellenes. Ma Magyarország már több olyan nemzetközi egyezménynek is a részese, amelyek szintén tiltják a halálbüntetést. Az Emberi Jogok Európai Egyezményéhez 1983-ban fűzött hatodik jegyzőkönyv kijelenti, hogy: „A halálbüntetést el kell törölni. Senkit sem lehet halálbüntetésre ítélni, sem kivégezni.”³¹

Az Alkotmánybíróság a halálbüntetést alkotmányellenessé nyilvánító határozatában azzal érvelt, hogy az Alkotmány 54. §-a szerint mindenkinek veleszületett joga van az élethez és az emberi méltósághoz, és a Btk. halálbüntetésre vonatkozó rendelkezései ezeknek a jogoknak a lényeges tartalma korlátozásának a tilalmába ütköztek. Kiemelték, hogy a halálbüntetésnek sem az összbüntözésre, sem a korábban halálbüntetéssel szankcionált bűncselekmények gyakoriságára nincs bizonyítható hatással.³²

A halálbüntetés eltörléséhez nagyon hosszú és rögzös út vezetett, azonban végül győztek az azt ellenző hangok. Fontos azonban megjegyezni, hogy korántsem teljesen lezárt a halálbüntetésről zajló vita, ugyanis az eltörlése óta időről időre felerősödnek azok a hangok, amelyek a halálbüntetés visszaállítását támogatják. Ezek a hangok általában a nagyobb súlyú, az egész országot megrázó bűncselekmények esetén hangosodnak fel. Ennek ellenére

az Alkotmánybíróság határozata miatt a halálbüntetés nem állítható vissza, amely reményeink szerint így is fog maradni.

¹ CSATSKÓ Imre: A büntetés-rendszerről általában, különösen a halál-büntetésről Poroszországban. *Értekezések a társadalmi tudományok köréből*. Budapest, 1873. 1. sz. 2.p.

² HORVÁTH Tibor: A büntetési elméletek fejlődésének vázlatja. *Jogtudományi Értekezések*. Budapest, 1981. Akadémia Kiadó. 13–15. p.

³ BALÁZSY Péter: Velünk élő tálío- a halálbüntetés napkainkban. *MTA Law Working Papers*, 2018. 7. sz. 2. p.

⁴ FINKEY Ferenc: *Büntetéstan problémák*. Budapest, 1933. Sylvester Irodalmi és Nyomdai Rt. 24. p.

⁵ TÓTH J. Zoltán: A halálbüntetés írottjogi szabályozása Magyarországon a felvilágosodástól a Csemegi-kódexig. *Jog- És Politikatudományi folyóirat*, 2008. 3. sz. 1–2. p.

⁶ BÓDI Stefánia: A halálbüntetés nemzetközi története és megítélése- érvek és ellenérvek. *Hadtudomány*, 2008. 3-4. sz. 127–128. p.

⁷ BÓDI: i. m. 128–129. p.

⁸ Cesare BECCARIA: *A bűnökről és a büntetésekről*. Budapest, 2012. Attraktor Kiadó. 58. p.

⁹ BALÁZSY Péter: Szemelvények a halálbüntetés történetéből. *Kre-dit*, 2018. 1. sz. 2. p.

¹⁰ TÓTH: i. m. 12–13. p.

¹¹ Uo. 14–16. p.

¹² KÉPESSY Imre: Az Országbírói Értekezlet története és öröksége. Budapest, 2023. Gondolat Kiadó. 290 p.

¹³ TÓTH: i. m. 16–17. p.

¹⁴ NÁNÁSI László: A Csemegi-kódex születése. In HORVÁTH Attila (szerk.): *Tanulmányok a Csemegi-kódex megalkotásának 140. évfordulója tiszteletére*. Budapest, 2020. Dialóg Campus. 12–21. p.

¹⁵ TÓTH: i. m. 18. p.

¹⁶ BALOGH Jenő - BERNOLÁK Nándor: *A büntető törvények és a büntető novella*. Budapest, 1908. Grill Károly Könyvkiadóvállalata. 128. p.

¹⁷ TÓTH: i. m. 19. p.

¹⁸ Uo. 146. p.

¹⁹ Uo. 270. p.

²⁰ Uo. 17. p.

²¹ KABÓDI Csaba - MEZEY Barna: Az abolicionizmus kora. *Módszertani füzetek*, 1985. 4. sz. 1. p.

²² KABÓDI-MEZEY: i. m. 60.p.

²³ Uo. 60–61. p.

²⁴ Uo. 61. p.

²⁵ FINKEY Ferenc: *A XX. század büntetési rendszerének reformkérdései*. Budapest, 1935. Stádium Sajtóvállalat Rt. 6. p.

²⁶ KABÓDI-MEZEY: i. m. 61. p.

²⁷ Uo. 61. p.

²⁸ FINKEY: i. m. 55-58. p.

²⁹ FINKEY Ferenc: Anyagi igazság és téves jelszavak a büntetőeljárásban. *Magyar Jogi Szemle*, 1927. 3. sz. 22-23. p.

³⁰ IRK Albert: A halálbüntetés és a magyar büntető törvénykönyv revíziója. *Bűnügyi Szemle*, 1913. 2. sz. 209-210. p.

³¹ SÁRI János – SOMODY Bernadette: *Alapjogok. Alkotmánytan II.* Budapest, 2008. Osiris Kiadó. 85–86. p.

³² Uo. 87. p.

Az országbírói bíraskodástól a koncepciós perekig: könyvismertető

Írta: Horváth Hanna

Az országbíráskodástól a koncepciós perekig című tanulmánykötet egy új jogtörténész generáció munkája, amely a 2022-ben alapított Magyar Jogtörténész Egyesület tagjainak munkáját tartalmazza. A kötet – és az azt megelőző konferencia szakmai partnere MTA-ELTE Jogtörténeti Kutatócsoport és az MTA Jogtörténeti Albizottsága volt. A kezdeményezést a koronavírus járvány alatti korlátozások miatt elmaradt tudományos konferenciák hiánya ihlette. Az egymástól elszigetelten, külön-külön készült kutatómunkákat pedig össze kellett fogni, valamint szükség volt egy fiatal jogtörténészeket tömörítő társaságra, amely eddig hiányzott a magyar tudományos közegből.

A kötet címlapja. A kép forrása:
https://webshop.ludovika.hu/wp-content/uploads/2024/02/cover_1111-Az-orszagbiroi_biraskodasA5_b1.png

A kötet tizennégy szerző tanulmányát mutatja be – a kezdeményező és az egyesület alapító elnöke – Heil Kristóf Mihály szerkesztésében jelent meg 2024-ben. A kötet borítóján található Pieter Gaal: Justice (Igazságszolgáltatás) című festménye látható. Az írások szerzői doktoranduszok, akik kutatásaikkal a magyar és nemzetközi jogtörténet eddig kevésbé feltárt területeit vizsgálják, munkájuk pedig abszolút hiánypótló. Tizennégy különálló ta-

nulmány követi egymást a szerzők neveinek alfabéti sorrendjében, a témák között pedig találunk hazai és egyetemes jogtörténeti munkákat egyaránt. A vizsgált korszakok is különbözőek: a 12. századi országbíróktól, II. Józsefen át a Tanácsköztársaságig, majd az 1965-ös amerikai választójogi törvényig több különböző időszakban elmerülhetünk. A kötet végigköveti a jogfejlődésünk során a bíraskodás változását, reformjait, és emellett olyan témákat is beemel, amelyek talán kevésbé kutatott jogintézményekkel foglalkoznak: ilyen például Kovács-Szépvölgyi Enikő az elhagyottnak nyilvánítással foglalkozó tanulmánya. A doktoranduszok munkája egy hosszabb távú együttműködés kezdete lehet, amelynek célja a magyar tudományos élet színesítése, felfrissítése és gyarapítása. A következőkben a kötet négy, számomra különösen érdekes tanulmányát szeretném bemutatni.

Joó László Ádám: A kár fogalmának meghatározása az 1940-ben visszatért országrészek kárenyhítési eljárásaiban című tanulmánya az 1940-es években visszacsatolt magyar országrészek kárenyhítési eljárásaival foglalkozik.¹ A szerző központi kérdése az, hogy a kár fogalmát miként határozták meg és alkalmazták a jogi eljárások során, és a bírói gyakorlat mennyiben járult hozzá az alaprendelet és a további rendeletek kiegészítéséhez. A tanulmány a jogforrások és bírósági határozatok mellett a szakirodalomra támaszkodva szeretne -nyolc évtized távlatából - valós képet adni a különleges kárenyhítési eljárásokról. A kár fogalmának meghatározásában jelentős eltérések mutatkoztak az egyes bíróságok között, amelyeket először az érintett négy ítéletábla értekezlete, majd a kormány kiegészítő és értelmező rendeletei próbáltak feloldani. A kormány célja nemcsak a joganyag kiterjesztése volt, hanem a huszonekét év alatt végbe ment ingatlan-elidegenítésekkel az értékviszonyok rendezetlensége folytán eredt károsodások részbeni orvoslása is.

Az alaprendelet nemcsak számos eljárás megindítását eredményezte, hanem a jogászok heves vitáját is. Számos részletszabály, amelyet nem tartalmaztak a rendeletek, a bírósági határozatokban kristályosodott ki, akár a kir. Kúria előtti eljárásban. Joó

László Ádám tanulmányában nagy hangsúlyt helyez azokra az eljárásokra, amelyek során a kár mértékét meghatározták, bemutatva a korabeli ügyvédek, bírók különböző álláspontját. A tanulmányból kiderül, hogy a kárenyhítési eljárások gyakorlati megvalósulása számos nehézségbe ütközött.

Heil Kristóf Mihály: A polgári átalakulás előzményei: az operátumok rövid története (1791–1832) című tanulmánya az operátumokkal, azaz azokkal a törvénytervezetekkel foglalkozik, amelyek a rendi állam megreformálásának céljából születtek, először az 1791. évi LXVII. törvénycikk által felállított országos bizottságok munkájának keretében.² Ezek a javaslatok végül a 18. században nem kerültek az országgyűlés elé, azonban 1827 után újra elkezdték vizsgálni őket az országos bizottságok, és végül az 1848-as áprilisi törvény juttatta ki-fejezésre az operátumok által is szorgalmazott polgári átalakulás alapvetéseit.

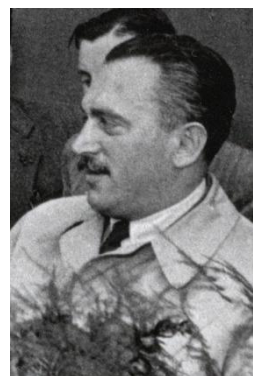
A szerző a rendszeres bizottsági munkálatok jelentőségét emeli ki, hiszen itt kezdődött meg a régi feudális rendszer lebontásának folyamata. Az első ilyen bizottságokat II. József regnálása után állították fel az 1791. évi LXVII. törvénycikkkel, és a feladatuk a társadalmi átrendeződést célzó törvényjavaslatok előkészítése volt. A tanulmány kitér a politikai környezet megváltozására, hiszen I. Ferenc 1792-es megkoronázásától kezdve az uralkodó akarata szerint a reformok előkészítése lekerült a napirendről, így 1795-ig alig születtek törvényjavaslatok. Az azt követő időszak abszolutista törekvései szintén nem kedveztek az operátumok érvényre juttatásának. Csak az 1825-1827-es országgyűlésen történt előrelépés, az országos bizottságok újbóli felállításával.

A tanulmány kitér a bizottságok összetételére, az általuk vizsgált kérdéskörökre, és a tervezetek előkészítésének folyamatára. A bizottsági munkálatok kulcsszerepet játszottak a polgári viszonyok megteremtését megvalósító törvények megszületésében, a tanulmány azonban rámutat ennek nehézségeire, illetve a bizottsági tervezetek kritikáira. 1830-ban ugyanis egységes szerkezetbe foglalták a tervezeteket, amely nagyon eltérő értékeléseket kapott a közvéleménytől: volt, aki azt állította, hogy még az 1791-es javaslatokhoz képest is visszamaradottabbak lettek, volt, aki viszont haladónak tartotta a javaslatokat.

A tanulmányban tudomást szerezhetünk a vármegyékben zajló eseményekről is, ugyanis elérték, hogy az operátumokat kinyomtathassák és vitára bocsáthassák a vármegyékben, a helyi szinten való érdemi viták pedig jelentősen nagy szerepet játszottak az áprilisi törvényekhez vezető reformmozgalom kibontakozásában. A vármegyék nemcsak zártkörűen és helyi szinten, hanem egymással is megvitatták a reformjavaslatokat, így egy sokkal szélesebb társadalmi értekezés folyhatott Magyarország közügyeiről. Az így megszületett országos és megyei tervezetek pedig hivatkozási alapul szolgáltak a rendeknek egészen 1848-ig.

A tanulmány összefoglalja az országos bizottságok és a vármegyék munkálatainak folyamatát, amely a reformkor elindítója és mozgatórugója volt. A szerző szerint a téma bemutatása azért is fontos, mert ezek a munkálatok nagyon kevés figyelmet kaptak, nem igazán kutattak, annak ellenére, hogy milyen jelentőséggel bírtak a reformok megvalósítása során. Így a tanulmány által egy sokkal átfogóbb képet kaphatunk a reformkorban elért eredmények eléréséről, az átalakulás folyamatáról, és annak lépéseiről.

Kádár Éva: Péter Gábor személyiségének változásai a visszaemlékezések tükrében című tanulmánya nagyon érdekes és egyedülálló aspektusból vizsgálja Péter Gábor, a magyar Államvédelmi Hatóság vezetőjének személyiségét.³ A cikk azt tárja fel, hogy Péter Gábor, aki éveken át feltétel nélküli engedelmességgel hajtotta végre Rákosi Mátyás utasításait, és aki az ÁVO, majd az ÁVH vezetőjeként a kommunista diktatúra megteremtésének és a kirakatpercek előkészítésének egyik központi alakja volt, miért lett egy olyan tervezett, nagyszabású kirakatpernek az egyik legjelentősebb vádlottja, amelynek végzetes kimenetelét csak Sztálin halála miatt tudta elkerülni.

Péter Gábor. A kép forrása: <https://upload.wikimedia.org/wikipedia/com->

Kádár Éva megpróbálja feltárni a Péter Gábor személyiségében kialakult torzulást, valamint az azt kiváltó okot, amely azt eredményezte, hogy a Rajk-ügy során tanúsított tiltakozása után is hajlandó volt a további kirakatpercek előkészítése során az utasításokat és parancsokat követni. A szerző rámutat arra a kötődésre, amely Péter Gábort szinte gyermeki szeretettel, odaadással fűzte Rákosi Mátyáshoz, aki a korán elvesztett családot, apát pótolta számára. Ez az odaadás alakult át később feltétel nélküli hűséggé, engedelmességgé. A teljes alárendelődéséhez hozzájárult az a szorongás is, ami hiányos műveltségének, jogi, vezetői ismereteinek hiányából fakadt. Részletesen olvashatunk a Rajk-pert követő kényszervallatások kibővült eszköztáráról, a fizikai erőszak eszközeiről.

A tanulmány középső része arra fókuszál, hogy Péter Gábor személyiségének megítélése nem volt egyértelmű. Míg a korabeli sajtó a háborús bűnösök nyomában loholó, velük szemben könyörtelen rendőrfőnökként ábrázolta, a valóság ennél árnyaltabb volt. Állítólag olyanok is voltak közöttük, akik az ő jóvoltából menekültek meg a halálos ítélettől vagy a súlyos börtönbüntetéstől. A tanulmány utolsó részében olvashatunk az ellene indított koncepciók perről, amikor helyzete drámai módon megváltozott és az egykori nagyhatalmú vezető a rendszer áldozatává vált. Kádár Éva írása azért különleges, mert Péter Gábor személyiségét és szerepét nem csupán történeti tények, hanem pszichológiai összefüggések fényében elemzi.

Kovács-Szépvolgyi Enikő: *Elhagyottnak nyilvánítás, avagy igény az állami gyermekmenhelyek kötelékébe történő felvételre* című tanulmánya az elhagyottnak nyilvánítás és az állami gyermekmenhelyek rendszerének kialakulását, valamint az ezzel kapcsolatos eljárásokat vizsgálja.⁴ Az írás célja, hogy bemutassa, hogyan fejlődött az elhagyott gyermekek gondozásának állami szabályozása és intézményi háttere a 19. század végétől a 20. század elejéig. A gyermekvédelem a szegényügy egy viszonylag jól körülhatárolható területét képezte egészen a 19. század utolsó negyedéig, majd a szegényügyből fokozatosan kiválva egyre inkább olyan komplex területté nőtte ki magát, ahol a megelőző jellegű állami beavatkozás kezdett meghatározóvá válni. A községek kötelesek voltak a vagyontalan lelencekről, valamint a dajkaságba

adott gyermekek eltartásáról és ápolásáról gondoskodni, továbbá ezen gyermekek esetében a szigorú hatósági és orvosi felügyeletet megszervezni.

A dualizmus kori állami gyermekvédelem intézményrendszere a 20. század első évtizedében teljesedett ki az állami gyermekmenhelyek létesítésével. Ezek felállítását a gyermekhalandóság rendkívül magas aránya, valamint az elhagyott gyermekek számának emelkedése sürgette. A szerző bemutatja azt a szabályozást, amelynek értelmében a gyermeket elhagyottnak lehetett nyilvánítani. A tanulmány alaposan részletezi az elhagyottnak nyilvánítás folyamatát, annak fontosságát, hisz előfordulhattak olyan visszas helyzetek is, hogy az elhagyottnak nyilvánítás feltételei alapos vizsgálatának elmaradása jogszabálysértő határozathoz vezetett, és olyan gyermek is bekerülhetett az állami gyermekmenhely kötelékébe, akinél a tényállapot nem indokolta ezt. Másrészt, az elhagyottnak nyilvánítás feltételeinek fennállását alátámasztó tények nem kellő alaposítással történő vizsgálata olyan negatív következményekkel is járhatott, hogy az állami gondviselésre szoruló gyermek nem vált jogosulttá az állami ellátásra. Emiatt az árvaszékeknek a végleges határozathozatal előtt kellő alaposítással kellett eljárniuk az elhagyottnak nyilvánítás feltételeinek vizsgálata során. A tanulmány bemutatja, hogy az elhagyott gyermekek problémája nemcsak jogi, hanem társadalmi kérdés is volt: az állami gyermekmenhelyek létrejötte, az állami beavatkozás a gyermekmentést célozta.

Az országbírói bíráskodástól a koncepciók perekig című tanulmánykötet kiváló példája annak, hogy a fiatal kutatók munkái mennyire hasznosak lehetnek tudományos szemléletünk bővítésében és gazdagításában. A kötet tematikai változatossága miatt egy szélesebb spektrumban szerezhetünk információkat mind hazai, mind egyetemes jogtörténeti témákkal kapcsolatban. Egyes témák pedig nem csak jogtörténészek, hanem egyéb társadalomtudományi területek érdeklődői figyelmét is felkelthetik. Ajánlom a kötetet azon joghallgatók, kutatók és minden olyan érdeklődő olvasó számára, akik szeretnék jobban megismerni a magyar – és nemzetközi – jogtörténet kevésbé ismert elemeit, és kíváncsiak a fiatal jogtörténész generáció munkásságára hazánkban.

¹ JOÓ László Ádám: A kár fogalmának meghatározása az 1940-ben visszatért országrészek kárenyhítési eljárásaiban. In HEIL Kristóf Mihály (szerk.): *Az országbírói bíráskodástól a koncepciók pereikig: Szemelvények egy új jogtörténet generáció kutatásaiból*. Budapest, 2024. Ludovika Egyetemi Kiadó. 121–136. p. A szerzõtől lásd a témában továbbá: JOÓ László Ádám: A magyar magánjog kiterjesztése Észak-Erdélyre a második bécsi döntés után. In TALABOS Dávidné Lukács Nikolett (szerk.): „Tri-Anno” – „1920-1947-2020” *Tanulmánykötet*. Debrecen, 2020. Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar. 112–126. p.

² HEIL Kristóf Mihály: A polgári átalakulás előzményei: az operátumok rövid története (1791–1832). In HEIL Kristóf Mihály (szerk.): *Az országbírói bíráskodástól a koncepciók pereikig: Szemelvények egy új jogtörténet generáció kutatásaiból*. Budapest, 2024. Ludovika Egyetemi Kiadó. 99–120. p. A szerzõtől a témában lásd továbbá: HEIL Kristóf Mihály: Operátumok, a reformkor előfutárai. In DEZSŐ Tamás, PÓCZA István (szerk.): *BLA Doktori Ösztöndíjprogram Tanulmánykötet*

2023/2024. Budapest, 2024. Batthyány Lajos Alapítvány. 190–203. p. Újabb HEIL Kristóf Mihály: A reformkor politikai tablóképe. *Kommentár*, 2025. 1. sz. 64–76. p.

³ KÁDÁR Éva: Péter Gábor személyiségének változásai a visszaemlékezések tükrében. In HEIL Kristóf Mihály (szerk.): *Az országbírói bíráskodástól a koncepciók pereikig: Szemelvények egy új jogtörténet generáció kutatásaiból*. Budapest, 2024. Ludovika Egyetemi Kiadó. 137–152. p. A szerzõtől a témában lásd továbbá: KÁDÁR Éva: Péter Gábor, „a főbűnös, aki megtévesztette a pártot”: A felelősség áthárítása a sztálini típusú koncepciók felülvizsgálata során Magyarországon. *Themis*, 2023. 1. sz. 6–36. p.

⁴ KOVÁCS-SZÉPVÖLGYI Enikő: Elhagyottak nyilvánítás, avagy igény az állami gyermekmenhelyek kötelekébe történő felvételre. In HEIL Kristóf Mihály (szerk.): *Az országbírói bíráskodástól a koncepciók pereikig: Szemelvények egy új jogtörténet generáció kutatásaiból*. Budapest, 2024. Ludovika Egyetemi Kiadó, 153–166. p.

A Szemelvények a magyar emigráció történetéből című kötet ismertetője

Írta: Czifra Botond

A magyar nemzet történetét csakúgy, mint mennyi más nép történetét és életét végigkíséri számos olyan család vagy személy egyéni sikere vagy tragédiája, akik valamilyen vallási, politikai, ökonomiai – vagy különösen napjainkban valamilyen természeti – oknál fogva úgy döntenek, hogy máshol kívánnak élni. A vándorlás történetének tanulmányozása azonban napjainkra nézve is számos tanulsággal szolgálhat, ennek szellemében pedig az ELTE Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszéken működő HUN-REN-ELTE Jogtörténeti Kutatócsoport és a Rendszerváltás Történetét Kutató Intézet és Levéltár (RETÖRKI) arra vállalkozott, hogy feltárja a 20. századi magyar emigrációval történtek néhány olyan fejezetét, amely talán nem ismert széles körben a nagyközönség előtt. A Szerkesztő előszava ezt hivatott kontextualizálni: az alapvető fogalmak tisztázása mellett kidomborítja azokat az eseményeket, amelyek a 20. századi magyar emigráció történetét szakaszokra osztják, úgy, mint az első és a második világháború, az 1956-os forradalom és szabadságharc, a nyitás éve és a helsinki konferencia, vagy éppen a rendszerváltoztatás, illetve megmutat néhány születőfélben lévő jogi megoldást is.¹

Ezt követően Pálvölgyi Balázs tanulmányával találkozhatunk,² aki arra vállalkozott, hogy az Amerikai Egyesült Államokba költözött magyarokat valamiképpen visszacsábítsa Magyarországra. A szerző elsőként röviden ismertette a kivándorlási tendenciák kialakulását és azokat a tényezőket, amelyek miatt Magyarország nem szolgálhatott reális perspektívaként a hazatérőknek, majd rátért azokra a nemzetközi térben létesülő fizikai akadályokra, amelyek gátolták a magyarok hazatérését az Egyesült Államokból abban az időszakban is, mikor számos ottélőnek szándékában állt visszatérni hazájába. Tárgyalja a Tanácsköztársaság időszakában felmerült és az azt közvetlen megelőző időszakban megszületett, a hazatérő magyarokat segítő olyan elképzeléseket, mint az Amerikai Magyar Tanács megalakítása vagy a hazatérők beemlése a földreformmal segítettek körébe. Ezt követően rátér azokra az intézkedésekre, amelyeket a Tanácsköztársaság bukását követően dolgoztak ki

az amerikai magyarok segítésére. Beszámol a valutahasználattal és a pénzvviszonyokkal kapcsolatos kérdések rendezéséről, illetve a diplomáciai és a közlekedési kapcsolatok rendezésére tett kísérletekről, illetve arról, hogy a kormányzat hogyan igyekezett később a nemzeti érdekeknek megfelelően felhasználni az Amerikában maradt magyarokban lévő potenciált, illetve arról is, hogy ennek fényében hogyan értékelték át a hazavándoroltatás kérdését, majd röviden értékelt a tervek megvalósítására tett lépéseket és a hazatérés kezelésére adott megoldásokat.

A gyermekvonatok történetével kapcsolatos tanulmányában Kovács-Szépvölgyi Enikő rámutatott arra,³ hogy a fiatalok üdültetésén keresztül hogyan igyekezett a magyar állam enyhíteni elszigeteltségét. A szerző az előzmények és a gyermeküdültetés hazai, illetve nemzetközi körülményeinek ismertetését követően bemutatja azokat a humanitárius törekvéseket, amelyek az I. világháború végét követően a magyar gyermekek helyzetének javítására voltak hivatottak, úgy, mint a Nemzetközi Vöröskereszt kezdeményezései, vagy az Országos Gyermekvédő Liga létrehozása. A szerző kiemeli, hogy a magyar gyermekek üdültetése egy nemzetközi szempontból rettentő sikeres akciónak mondható, hiszen az akcióban részt vevő országok képesek voltak háborús ellentéteiket is maguk mögött hagyva támogatni a gyermekvonatokat. Ezt követően kitér az akciók megszervezésére, ismerteti a magyar kormányzat elkötelezett és támogató intézkedéseit, majd ezt követően kitér lebontva ismerteti a gyermeküdültetés hatásait, kiemelt figyelmet szentelve az állami szerepvállalás jellegére, illetve hiányára.

Rapali Vivien Regina írása a tudományos elit műszaki ágának emigrációját hivatott ismertetni.⁴ A Smith Jeremiás ösztöndíjprogram ösztöndíjasainak története tökéletes példája annak a folyamatnak, amellyel a hazai értelmiségi, tudományos és kulturális elit jelentős része külföldre került, e körben rámutat azokra a politikai és gazdasági motívumokra, amelyek elősegítették a folyamatokat. A két világháború között mintegy a tudásimport céljával alapított ösztöndíjprogram végül táptalaját szolgált a magyar mérnökök kivándorlásának, a

szerző pedig átfogó képét adja mind az ösztöndíjasok sorsának, mind az amerikai bevándorláspolitikai azon vonásainak, amelyek befolyásolták az ösztöndíjprogram működését és hatásait.

Ötvenhatosok. A kép forrása: https://alfahir.hu/sites/default/files/kepek/2017_11/5201.jpg

Nyári Gábor a II. világháború végétől az 1956-os forradalom kezdetéig vizsgálta a Magyar Szabadság Mozgalom kapcsolatrendszerét és jelentőségét a nemzetközi emigrációs térben.⁵ Az emigráns kormány hiányában vezető pozíciót betöltő Magyar Szabadság Mozgalom, élén Farkas Ferencel aktívan segítette a magyar menekülteket. Ugyan a szervezet legnagyobb részt katonákból, illetve katonai múlttal rendelkező személyekből állt, a maga elé tűzött politikai célokban valójában az egész kivándorolt magyarság üdvét tartotta szeme előtt, ebben a körben pedig elsődleges törekvései a kapcsolattartás és a társadalmi, kulturális, történelmi és gazdasági kérdések megvitatása, illetve a menekültek problémáinak felszínén tartása lettek. A szerző az ún. altöttingi országgyűlésen elfogadott határozatok jelentőségét is ismerteti a magyar emigráció nemzetközi kapcsolataiban, és kiemeli, hogy ezek nagyon vegyes benyomásokat váltottak ki a nemzetközi közösségben a Magyar Szabadság Mozgalommal kapcsolatban, és a későbbiekben is meghatározták ezek alakulását, jól példázva ezzel azokat a folyamatokat, amelyek a többi emigráns nemzetközi szervezet kapcsolatrendszerét is meghatározták.

Varga Béla alakjának bemutatásával Soós Viktor Attila egy következetes és nemzetéhez hű politikus tablóját rajzolja meg előttünk.⁶ A katolikus pap a II. világháború során több alkalommal is segített menekülteket, amikor pedig a háború során több európai országba is elutazott, számos olyan jelen-

tős folyamatra volt ráhatása, mint a katyni mártírok sírjának megtalálása, vagy mint a koncentrációs táborokban történtek napvilágra kerülése. Később az amerikai magyar emigráció egyik vezéregyéniségévé válva közreműködött azon Magyar Nemzeti Bizottmány létrehozásánál, amely igyekezett biztosítani az emigrációba kényszerült képviselők részvételét az Országgyűlésben. A szerző szerint közli a Chicagói Kialtványt, amely a szervezet létrejöttének előzményeként szolgált, majd egy beszéde ismertetésével újabb bizonyítékát közli a pap erős jellemének, amelyből minden bizonnyal az utókor is tanulhat.

A kötet szerkesztője, Heil Kristóf Mihály írásában kihangsúlyozza, hogy valójában a 20. század magyar emigránsai egyáltalán nem tekinthetők egy homogén csoportnak, és kísérletet tesz arra, hogy bemutassa az emigráció rétegzettségét és heterogenitásának főbb jellegzetességeit, különös figyelmet fordítva a svájci emigrációra.⁷ A szerző az emigráció egyes korszakaiban külföldre távozó, illetve már külföldön tartózkodó magyarok főbb ismertetőjegyeit veszi sorra, és mindegyik korszakkal kapcsolatban kitér a svájci magyarok helyzetére, így az 1945-ben, az 1947-ben, az 1956-ban, illetve az azt követő időszakban kivándoroltak körülményeit is ismerteti, ezzel pedig kiváló kiindulópontul szolgálhat azoknak, akik szeretnék alaposan átlátni a magyar emigráció történetét.

M. Madarász Anita írásából választ kaphatunk arra a kérdésre, hogy miért nem avatkozott be a Nyugat 1956 magyar eseményeibe, illetve ismerteti a válság hatásait a magyar emigráció és az Egyesült Királyság viszonyára.⁸ Tekintettel arra, hogy az Egyesült Királyság nemzetközi térben betöltött helyzetére is jelentős hatást gyakorló szuezi válság magára irányította az internacionális közösség figyelmét, az 1956-os magyar forradalom nem számíthatott a nyugati nemzetek tetteles támogatására (a harcok miatt sem az Egyesült Királyság, sem Franciaország nem volt abban a helyzetben, hogy a magyarokat segíthesse), ez viszont a brit állampolgároknak felébresztett egy bizonyos felelősséget és érzékenységet a magyar emigránsok iránt. A szerző bemutatja az Egyesült Királyságba érkezett magyar emigráció szívélyes fogadtatását, illetve az idővel felbukkanó konfliktusokat a britek és a magyarok között, amelyek végül háttérbe szorították a britek által érzett felelősséget, és arra indította őket, hogy a magyar menekülteket mintegy problémaként kezeljék.

Andreides Gábor Olaszországba kalauzol bennünket.⁹ Bemutatja az országot ért magyar emigrációs hullámokat, majd részletesebben kitér az 1956-os forradalmat követően Olaszországba érkezett magyarok útjára, akik elsősorban a két nép közötti jó kapcsolat keltette reménnyel szívükben érkeztek Itáliába. Az olasz diplomácia támogatta a magyarok Olaszországba érkezését, jóllehet, az ország elsősorban ideiglenes megoldást kínált a kitelepülőknek. A szerző ismerteti az országot ért rosszindulatú szöbeszédet és a kezelésükre tett kísérleteket, majd beszámol az országba érkező magyarok előzetes ismereteiről és az Itáliában utazás elősegítésére alkalmazott módszerekről, majd kitér azoknak a történetére is, akik az ideiglenes megoldásként felkínált állam területén maradtak, különös figyelmet fordítva az Itáliában tanulmányaikat folytató egyetemistákra. A szerző hosszan kifejti az emigráció és az állambiztonság kapcsolatát, és az országban élő magyarok feltérképezésére tett különféle kísérleteket.

Szekér Nóra írásában bemutatja a magyar titkosszolgálatok külföldön tevékeny, magyar gyökerekkel rendelkező tudósok behálózására tett kísérleteit.¹⁰ A korszakban újjá formálódó hazai hírszerzés jelentős potenciált látott a külföldön tevékeny magyar tudósok kapcsolati tőkéjében, befolyásában és nemzetközi tekintélyében, ennek érdekében igyekezett megkönyöríteni és operatív együttműködésre bírni őket, illetve közvetlen környezetüket, családjukat. A szerző Teller Ede és Gábor Dénes megkönyörítésének példáján keresztül tárja elénk a korabeli, a tudósok beszerzésére irányuló titkosszolgálati módszereket, a folyamatok ismertetésével pedig azt is megmutatja az olvasóközönségnek, hogy valójában mekkora lehetőség rejlik a nemzetközi tudományos élet nagyjainak személyében.

Egy amerikai könyvkiadó és könyv-, illetve folyóiratterjesztő történetén keresztül Semsei Ferenc tárja elénk, hogy milyen nehézségekkel szembesülhettek az emigráció kulturális háttérét biztosító könyvkiadók és kereskedők, ezzel párhuzamosan viszont milyen befolyást szerezhettek.¹¹ Megismerhetjük az Amerikába települt Püski kiadójának történetét, a létrejöttétől kezdve egészen azokig a politikai vitákig, amelyeket a Püski terjesztette kiadványok összetételüket tekintve az amerikai emigrációban megítélésével kapcsolatban keltettek, a szerző pedig külön felhívja a figyelmet arra, hogy Püski Sándor könyvkiadója nem csak a hazai

írásművek külhoni terjesztésével foglalkozott, hanem tevékenyen részt vett a határon túli magyarság szellemi hagyatékának ápolásában is. A könyvkiadó ugyanakkor tevékenységével fokozatosan bővítette nemzetközi kapcsolatrendszerét, üzleti útjain és ténykedésén keresztül pedig fokozatosan megismerte a teljes emigrációs magyarságot.

Nagymihály Zoltán egy folyóirat példáján keresztül mutatja be az emigráns magyarság politikai-irodalmi korlátait.¹² A Látóhatár, illetve később az Új Látóhatár folyóirat harmadik utat képviselő gondolatai Kovács Imre írásán és a folyóirat köré épülő közösség vitáján keresztül nagyobb közönséget értek el, a szerző pedig ismerteti az 1956-os forradalom szellemi alapjainak megjelenését a folyóiratokban, illetve azokat a későbbi, pragmatikusabb problémákat, amelyek súlyos kérdéseket fogalmaztak meg a folyóirat köré épült emigrációs közösséggel szemben.

A kötet borítója. A kép forrása:
https://s01.static.libri.hu/cover/9b/f/11647859_4.jpg

Össességében a kötetben megjelent tanulmányok kitűnő kiindulópontot adhatnak a 20. századi magyar emigráció történetének megismeréséhez, hiszen nem csak tanulságos, de igen érdekes témákkal is szolgálnak az olvasóknak. A tanulmányok végén a szerzők gyakran megfogalmazznak olyan további kutatási kérdéseket is, amelyek vizsgálata

elősegítheti az emigrációtörténet alaposabb feltérképezését, ebből pedig a jogtörténeti kutatások

iránt érdeklődő hallgatók is értékes inspirációt méríthetnek.

¹ HEIL Kristóf Mihály: Előszót helyettesítő gondolatok a 20. századi nyugati magyar emigráció sajátosságairól: Periodizáció és fogalmak a magyar emigráció múltjából és jelenéből. In HEIL Kristóf Mihály (szerk.): *Szemelvények a magyar emigráció történetéből*. Budapest, 2024. Gondolat Kiadó – Retörki, 7–12. p.

² PÁLVÖLGYI Balázs: Az amerikai magyarok visszándorlásának kérdése az I. világháborút követően. In HEIL Kristóf Mihály (szerk.): *Szemelvények a magyar emigráció történetéből*. Budapest, 2024. Gondolat Kiadó – Retörki, 13–26. p. A szerzőtől a témában lásd még többek között: PÁLVÖLGYI Balázs: Hungarian migrant communities decoupling from the old country in the United States (1900–1920s). In KLIMASZEWSKA Anna – GALEDEK Michał (szerk.): *Modernisation, National Identity and Legal Instrumentalism (Vol. II: Public Law)*. Leiden, 2020. Brill-Nijhoff. 113–130. p.

³ KOVÁCS-SZÉPVÖLGYI Enikő: A magyar állam szerepe az első világháborút követő külföldi gyermeküdtetésben – avagy adalékok a gyermekvonatok történetéhez. In HEIL Kristóf Mihály (szerk.): *Szemelvények a magyar emigráció történetéből*. Budapest, 2024. Gondolat Kiadó – Retörki. 27–37. p. A század nemzetközi gyermekvédelmével kapcsolatban a szerzőtől lásd: KOVÁCS-SZÉPVÖLGYI Enikő: „A gyermek évszázada” — a nemzetközi jogi gyermekvédelem ügye Magyarországon a 20. században. *Jog.Történet*. 2024. december 16. mtajogtortenet.elte.hu/blog/kovacs-szepvolgyi-eniko-gyermek-evszazada.

⁴ RAPALI Vivien Regina: Széljegyzetek a magyar műszaki értelmiség 20. századi emigrációtörténetének margójára – A kivándorló Smith Jeremiás ösztöndíjasok. In HEIL Kristóf Mihály (szerk.): *Szemelvények a magyar emigráció történetéből*. Budapest, 2024. Gondolat Kiadó – Retörki. 38–53. p. A szerzőtől a témában lásd: RAPALI Viven Regina: "Az élet itt nehéz" - Karácsonyi László amerikai levelei 1957-ből - Gondolatok egy tudós emigrációs kísérletének margójára. *KREDIT: A KRE-DOK ONLINE TUDOMÁNYOS FOLYÓIRATA*, 2023. 1. sz. 461–488. p.

⁵ NYÁRI Gábor: A Magyar Szabadság Mozgalom nemzetközi kapcsolatai, 1945–1956. In HEIL Kristóf Mihály (szerk.): *Szemelvények a magyar emigráció történetéből*. Budapest, 2024. Gondolat Kiadó – Retörki. 54–71. p. A szerzőtől a közvetlen előzményekről lásd: NYÁRI Gábor: „A régi világnak vége, az soha feltámadni nem fog”: Politikátörténeti vázlat az 1944-es magyar elitváltásokról. *Rendszerváltó Szemle*, 2024. 3–4. sz. 2–26. p.

⁶ SOÓS Viktor Attila: Varga Béla a Magyar Nemzeti Bizottmány élén, emigrációs szerepvállalása. In HEIL Kristóf Mihály (szerk.): *Szemelvények a magyar emigráció történetéből*. Budapest, 2024. Gondolat Kiadó – Retörki. 72–86. p. A szerzőtől a témában lásd továbbá: SOÓS Viktor Attila: Emigráns magyar diplomaták:

Varga Béla és a Magyar Nemzeti Bizottmány megszervezése. In GECSÉNYI Lajos (szerk.): *Megismerni a megismerhetetlent: Tanulmányok Baráth Magdolna tiszteletére*. Budapest, 2024. Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára. 351–366. p.

⁷ HEIL Kristóf Mihály: Adalékok a magyar emigráció tablójához (1945–1989), különös tekintettel a svájci magyar emigrációra. In HEIL Kristóf Mihály (szerk.): *Szemelvények a magyar emigráció történetéből*. Budapest, 2024. Gondolat Kiadó – Retörki. 87–110. p. Svájc történetének vonatkozásában a szerzőtől lásd továbbá: HEIL Kristóf Mihály: Svájc, a kantonok szövetsége: A svájci demokrácia és hatalommegosztás rövid története. In BEKE-MARTOS Judit (szerk.): *Összetett állammodellek és a hatalommegosztás elve*. Budapest, 2022. Gondolat Kiadó. 67–82. p.

⁸ M. MADARÁSZ Anita: A szuezi válság árnyékában – A magyar emigráció lehetőségei az Egyesült Királyságban. In HEIL Kristóf Mihály (szerk.): *Szemelvények a magyar emigráció történetéből*. Budapest, 2024. Gondolat Kiadó – Retörki. 111–126. p. A szerzőtől a téma tágabb kontextusának megismeréséért: M. MADARÁSZ Anita: *Kulturális Csata: Brit-magyar diplomácia 1945–1970*. Budapest, 2023. Nemzeti Emlékezet Bizottsága. 500 p.

⁹ ANDREIDES Gábor: Remény, várakozás, realitás – Magyar emigráció Olaszországban 1956 után. In HEIL Kristóf Mihály (szerk.): *Szemelvények a magyar emigráció történetéből*. Budapest, 2024. Gondolat Kiadó – Retörki. 127–145. p. A korszak előzményeiért a szerzőtől lásd: ANDREIDES Gábor: Italian diplomacy and the Hungarian revolution of 1956. In PÁL István – BÚR Gábor – STEMLER Ádám (szerk.): *Followed by the Affected Compassion of the Free World: The 1956 Revolution from Different Perspectives*. Budapest, 2023. Eötvös Loránd University Press. 35–48. p.

¹⁰ SZEKÉR Nóra: A tudományos emigráció és a magyar állambiztonság. In HEIL Kristóf Mihály (szerk.): *Szemelvények a magyar emigráció történetéből*. Budapest, 2024. Gondolat Kiadó – Retörki. 146–165. p. A szerzőtől a téma hosszabb kifejtéséért lásd: SZEKÉR Nóra: *Fedőneve: Marslakó: Világhírű magyar tudósok állambiztonsági megfigyelése*. Budapest, 2023. Jaffa Kiadó. 264 p.

¹¹ SEMSEI Ferenc: Emigrációs erőterben – Püski Sándor egyesült államokbeli könyvkiadója. In HEIL Kristóf Mihály (szerk.): *Szemelvények a magyar emigráció történetéből*. Budapest, 2024. Gondolat Kiadó – Retörki. 167–179. p. A témával kapcsolatban a szerzőtől lásd még: SEMSEI Ferenc: A „könyves ember” Amerikában: Püski Sándor kulturális kapcsolatrendszere. *Hitel*, 2020. 3. sz. 94–120. p.

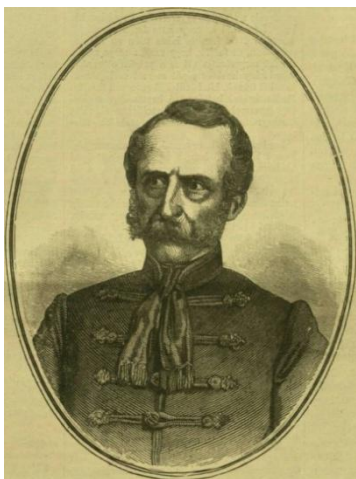
¹² NAGYMIHÁLY Zoltán: A „szellem szuverenitása” az emigrációban – A Látóhatás és az Új Látóhatár „harmadik útja” (1950-1962). In HEIL Kristóf Mihály (szerk.): Szemelvények a magyar emigráció történetéből. Budapest, 2024. Gondolat Kiadó – Retörki. 180–193. p. A szerzõtől a témában lásd továbbá: NAGYMIHÁLY Zoltán: Emigrációs helyzetkép forradalom előtt és után: A

Látóhatár szerepe (1956-1962). In BANK Barbara – KAHLER Frigyes (szerk.): *Utak és útkeresztvezők: Ünnepi tanulmányok M. Kiss Sándor tiszteletére*. Budapest, 2013. Történelmi Ismeretterjesztő Társulat Egyesület. 531–552. p.

Az Országbírói Értekezlet története és öröksége: könyvismertető

Írta: Varga Kíra

1861. január 23-án hívta össze Gróf Apponyi György az Országbírói Értekezletet, melynek célja az ideiglenes törvénykezési szabályok kidolgozása volt. Az értekezleten Magyarország legkimagaslóbb jogásza, jogtudósa és politikusa is részt vettek, többek között Deák Ferenc, Wenzel Gusztáv vagy Majláth György. Noha az Ideiglenes Törvénykezési Szabályok átmeneti rendelkezéseket tartalmaztak, kulcsfontosságú szerepet töltek be magyar jogrendszer újjászületésében.

Gróf Apponyi György. A kép forrása:

<https://dka.oszk.hu/html/kepoldal/index.phtml?id=39880>

Ezt a folyamatot kitűnően mutatja be a Jogtörténeti Értekezések 61. kötete, melynek címe: „Az Országbírói Értekezlet története és öröksége”.¹ Aki kezébe veszi a kötetet, elolvashatja a Képesy Imre (egyetemi adjunktus, ELTE ÁJK, Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszék) által írt értekezést, amely szemléletesen bemutatja az Országbírói Értekezlet tevékenységét, hatáskörét, a meghozott Ideiglenes Törvénykezési Szabályokat, valamint annak hatásait. A Prológusban az olvasó megtalálja azokat a témaköröket, amelyeket a tanulmány érint, valamint azokat a kérdéseket, amelyekre a szerző kutatásában keresi a válaszokat, melyekhez a legfontosabb szakirodalmi források mellett, a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában fellelhető elsődleges forrásokat is felhasznált.²

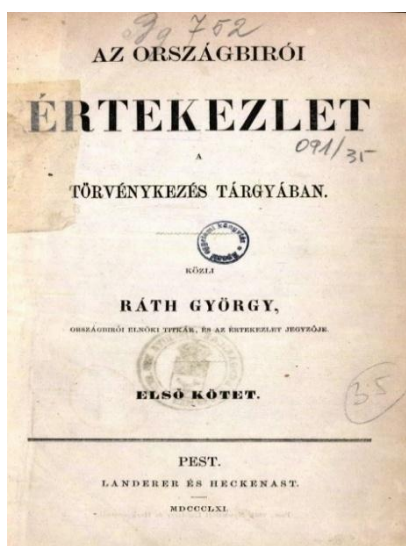
Ahhoz, hogy az Országbírói Értekezlet összehívásának mértjét meg lehessen érteni, elengedhetetlen, hogy az értekezlet előzményeit ismerje az olvasó. A tanulmány második fejezetben a szerző bemutatja a történelmi előzményeket. Olvashatunk 1848 alkotmányos forradalmáról, valamint annak hatásáról a magánjogi intézményeinkre. Fontos állomás volt az értekezlethez vezető úton az olmtüzi alkotmány elfogadása is, valamint az ABGB hatálybalépése Magyarországon.³

A szerző bemutatja harmadik fejezetében az októberi diploma előzményeit, valamint megalkotását, amelyet egyben az Országbírói Értekezlet harmadik lényeges előzményeként definiál. A szerző azonosítja, hogy habár az októberi diploma nem váltotta be a hozzáfűzött reményeket, rendkívül fontos lépés volt a magyar alkotmányosság helyreállítása felé vezető úton.⁴

A továbbiakban a szerző az Országbírói Értekezlet összehívásának körülményeit mutatja be. Szó esik az országbíró személyéről, aki gróf Apponyi György lett. A szerző kifejti az összehívás célját is, amely többek között a jogfolytonosság helyreállítása volt a magyar magánjog területén. A szerző kifejti az általános tanácskozások során megszületett alapelveket, különös figyelmet fordítva a tanácskozások során felszólalók nézeteire. A szerző a tanácskozások legfőbb dilemmájaként azonosította, hogy a törvényesség elve és a magánérdek összeütközése esetén melyik kerüljön előtérbe.⁵

A következőkben a szerző a szabályozandó kérdéseket veszi számba. Az értekezleten a polgári anyagi jog, azon belül is az öröklési jog szabályainak meghatározása volt a legnehezebb munka. A nehézség abból fakadt, hogy a bizottságnak látszólag egymásnak ellentmondó elvárásoknak kellett megfelelnie. Emellett szó volt az értekezleten többek között az árvaügyről, a bányajogról, valamint

a sajtójogról. Az Országbírói Értekezlet utolsó ülése 1861. március 4-én került megtartásra.

Az Ideiglenes Törvénykezési Szabályok. A kép forrása: <https://konyvtar.parlament.hu/documents/56469078/56470537/03-rath-gyorgy-cimlap.jpg>

A következőkben a szerző bemutatja az Ideiglenes Törvénykezési Szabályok értekezlet lezárása utáni életét. A szerző leírja, hogy hogyan kerültek a szabályok a birodalmiminzisztertanács napirendjére, majd a képviselőház asztalára. Megtudhatjuk, hogy ezután, hogy kerültek a főrendiház elé, majd újra a birodalmi minisztertanácshoz. Kifejtésre kerül a szabályok jogforrási jellege is. Amellett, hogy bemutatásra kerülnek a tanácskozások során megfogalmazott álláspontok, szó esik a jogtudomány utólagos értékeléséről is.⁶

¹ KÉPESSY Imre: *Az Országbírói Értekezlet története és öröksége*. Budapest, 2023. Gondolat Kiadó. 290. p.

² KÉPESSY: i. m. 11–19. p.

³ KÉPESSY: i. m. 20–44. p. A szerző korábbi művei közül lásd: KÉPESSY Imre: 1848 alkotmányos forradalma – kontextus és előzmény. In *Jogi tanulmányok. Jogtudományi előadások az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Doktori Iskoláinak konferenciáján*. Budapest, 2016. ELTE ÁJK Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola. 109–121. p.

⁴ KÉPESSY Imre: *Az Országbírói Értekezlet története és öröksége*. Budapest, 2023. Gondolat Kiadó. 45–58. p. A témakörben lásd még a szerzőtől többek között: KÉPESSY Imre: Az út a kiegyezéshez. *Acta Juridica et Politica Szeged*, 2019. 9. sz. 85–98. p.

⁵ KÉPESSY Imre: *Az Országbírói Értekezlet története és öröksége*. Budapest, 2023. Gondolat Kiadó. 59–94. o.

A következő részben a szerző kitér az értekezlet Erdélyre és Horvát-Szlavónországra való hatására is. Itt újra kifejtésre kerülnek az októberi diploma elfogadásának hatásai ezen térség tekintetében, majd az erdélyi törvénykezési bizottmány munkája kerül kifejtésre, többek között a törvénykezési értekezlet javaslatai, valamint a polgári eljárásjog kérdése. Az ezután levont következtetésekben a szerző kiemeli az Országbírói Értekezlet és az Ideiglenes Törvénykezési szabályok egyértelmű hatását a törvénykezési bizottság működésére. Ezután a Horvát-Szlavónországra gyakorolt hatások kerülnek bemutatásra.⁷

Kifejtésre kerülnek az Ideiglenes Törvénykezési Szabályok felülvizsgálatára irányuló törekvések is. A szerző bemutatja a kereskedelmi jog egységesítésére, valamint az ABGB újbóli hatálybalépésére irányuló törekvéseket, valamint a váltójog tárgyában összehívott Országbírói Értekezletet. Emellett szó esik Zichy Hermann főcancellár igazságügyi reformtervezetéről is, valamint az Országbírói értekezlet munkájának megítéléséről.⁸

Végezetül a szerző megállapítja, hogy az Országbírói Értekezlet a 19. századi magyar jogfejlődés egyik legfontosabb állomása.⁹

Ajánlom a kötetet minden érdeklődő olvasónak, aki kíváncsi arra, hogy milyen mozzanatok formáltak jogrendszerünket. A múlt megismerése azért is fontos, mert a jelen és legfőképpen a jövő tervezéséhez szükséges ezeket a cselekményeket értékelni és tanulni belőlük.

A szerző korábbi művei közül lásd: KÉPESSY Imre: Kérdések az ideiglenes Törvénykezési Szabályok jogforrási jellegét illetően. In PERES Zsuzsanna – BATHÓ Gábor (szerk.): *Ünnepi tanulmányok a 80 éves Máthé Gábor tiszteletére: Labor est etiam ipse voluptas*. Budapest, 2021. Ludovika Egyetemi Kiadó. 608–617. p., illetve: KÉPESSY Imre: „Amikor a közjogi tekintetek a magánjogi érdekekkel összeütközésbe hozattattak” – szuverenitáskérdések az Országbírói Értekezlet ülésein. *Jogtörténeti Szemle*, 2019. 3–4. sz. 23–29. p.

⁶ KÉPESSY Imre: *Az Országbírói Értekezlet története és öröksége*. Budapest, 2023. Gondolat Kiadó. 123–169. p. A témakörben lásd még a szerzőtől többek között: KÉPESSY Imre: Az Ideiglenes Törvénykezési Szabályok elfogadásának egy elfeledett mozzanata. In MEZEY Barna (szerk.): *Kölcsönhatások. Európa és Magyarország a jogtörténelem sodrásában*. Budapest, 2021. Gondolat Kiadó. 169. p.

---

⁷ KÉPESSY Imre: *Az Országbírói Értekezlet története és öröksége*. Budapest, 2023. Gondolat Kiadó. 170-214. p.

⁸ KÉPESSY Imre: *Az Országbírói Értekezlet története és öröksége*. Budapest, 2023. Gondolat Kiadó. 215-250. p.

Lásd még: KÉPESSY Imre: A bírói függetlenség kialakulása Magyarországon. In MENYHÁRD Attila – VARGA

István (szerk.): *350 éves az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara: a jubileumi év konferenciasorozatának tanulmányai (II. kötet)*. Budapest, 2018. ELTE Eötvös Kiadó. 1052–1060. p.

⁹ KÉPESSY Imre: *Az Országbírói Értekezlet története és öröksége*. Budapest, 2023. Gondolat Kiadó. 251-260. p.

Ezt kutatjuk mi – Beszámoló a Magyar Jogtörténész Egyesület konferenciájáról

Írta: Czifra Botond

A Magyar Jogtörténész Egyesület 2022. november 3-án jött létre abból a célból, hogy összefogja a jogtörténettel foglalkozó fiatal kutatókat, lehetőségek megteremtésével támogassa közös kutatói munkájukat, és így elősegítse azt, hogy a jövő jogtörténész generációja szakmailag fejlődhessen. Tekintettel arra, hogy az Egyesület célkitűzései között előkelő helyet foglal el, hogy lehetőségeket kíván biztosítani a jogtörténettel foglalkozó fiatal kutatók számára tudományos novumaik bemutatására, közreadására és megvitatására, illetve a jogtörténetnek, mint a tudományos megismerés módszerének terjesztésére és népszerűsítésére, a szervezet igyekszik minél több lehetőséget biztosítani a szakmai diskurzusra. E körben 2025. március 28-án sor került az *Ezt kutatjuk mi – A Magyar Jogtörténész Egyesület Fiatal Kutatóinak Éves Konferenciája* rendezvényének megszervezésére az Andrássy Gyula Budapesti Német Nyelvű Egyetem Andrássy-termében, ahol a fiatal kutatók három szekcióban adhattak számot tevékenységükről. Az első szekció tematikusan a 19. század és a megelőző korok hazai jogtörténetéhez, a második szekció az ezt követő korok hazai jogtörténetéhez, a harmadik szekció pedig az egyetemes jogtörténethez kapcsolódott.

A konferencia megnyitója.

A rendezvény megnyitásként dr. Heil Kristóf Mihály,¹ a Magyar Jogtörténész Egyesület elnöke, az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának oktatója bemutatkozását követően köszöntötte a megjelenteket, és megköszönte a vendéglátást az Andrássy Egyetem jelenlévő képviselőinek, illetve a segítséget a konferencia társszervezőjének, Dr. Frey Dórának, az Andrássy Egyetem munkatársának. Elnök Úr az Egyesület rövid bemutatását és tevékenységének rövid ismertetőjét követően röviden történeti kontextusba helyezte a szervezet létrejöttét, utalva a koronavírus-járványt követő konferenciahiányra, majd bemutatta Prof. Dr. Mezey Barna Professzor Urat, az ELTE ÁJK professzor emeritusát, illetve a Széchenyi István Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Karának egyetemi tanárát, aki az első szekciót elnökölte. Professzor Úr röviden méltatta az Egyesület létrejöttébe fektetett munkát, és laudálta a kezdeményezést, tekintettel arra, hogy korábban neki is kevés alkalma volt megismerni a fiatal kollégáit. Röviden beszámolt a Magyar Tudományos Akadémián megrendezett konferenciáról, amely az Egyesület bölcsőjeként szolgált, és amelyet úgy írt le, mint egy teljes jogtörténeti demonstrációt, amelyen észlelték, hogy a fiatal jogtörténészek számára hiányzik egy olyan hazai közösség, mint amelyet az Egyesület – underground elnevezésén Hajnik István Kör – nyújthat a kutatóknak, és méltatta az Egyesület komoly terveit.

Professzor Úr elsőként Dr. László Balázst², a Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának óraadóját kérte fel előadása megtartására, aki *Német vendégek és kiváltságlevelek II. András korában* címen tartott előadást az érdeklődőknek. Tanár Úr az alkalmat időszerűsége tekintetében évfordulós előadásként vezette fel, tekintettel arra, hogy 2022 és 2025 között számos II. András korában született oklevél ünnepli 800. évfordulóját, gondolhatunk akár az Aranybullára, akár az Andranumra. Előadása elején leköti, hogy II. Andrásról a köztudatban a gyenge uralkodó képe él, azonban a valóság ennél jóval árnyaltabbnak tekinthető, hiszen 30 éven keresztül a korszak legjelen-

több királyságának uralkodója volt, nála hosszabban nem uralkodott más, csak I. (Szent) István Államalapító, és III. Béla, akit az Árpád-ház egyik legnagyobb uralkodójaként tartanak számon. Uralkodása ideje alatt számos jelentős törvény és oklevél látott napvilágot, többek között az előadásban ismertetett bulla. Felesége, Gertrúd királyné német lovagok kíséretében érkezett Magyarországra, közöttük öccse, Bertold társaságában, aki számos állami tisztséget is viselt. A magyarországi németekért II. András több alkalommal közbenjárt, cserébe pedig a német közösség tagjai is közbenjártak a magyarok ügyeiért. 1224-ben került kiadásra az Andreanum, az erdélyi szászok kiváltságlevele, ezt megelőzően 1206-ban más erdélyi németek (a díjbeszedés alól mentesülő krapundorfi, magyarigen németek) kaptak az uralkodótól kiváltságokat, 1225-ben Karakó város, 1230-ban pedig Szatmárnémeti. Itt már egy 1225-ös oklevélben is megtalálható volt a *Nostri hospices Theutonites* fordulat, amely a Gizella királyné betelepítette németekre vonatkozhat, akik részint saját jogukat gyakorolhatták, hiszen *Saxonum more*, a szászok szokásai szerint voltak kötelesek katonákat állítani, és kis települési közösségük a 13. századtól fokozatosan jutott státuszjogokhoz, így nyújtva a polgárság egy előképét. Jóllehet, hospesekről a horvát részek kiváltságleveleiben is olvashatunk, rajtuk elsősorban a keleti országrészek vendégeit szokás érteni.

A korszakkal kapcsolatos forrásanyagot elsősorban a fennmaradt privilégiumok szolgáltatják, úgy, mint a korszak törvényei, a fennmaradt általános privilégiumi formulák, és többek között az Andreanum, a dekrétum, amely szabályozta a szászok előjogait és a magyar közösségük velük fennálló viszonyát. Az Andreanumban II. András említést tesz elődei szabadságleveleiről, amelyek nem maradtak fenn az utókor számára. Az oklevelet IV. Béla megerősítette, majd a második honalapító utóda, V. István is megerősítette az oklevelet, és kiterjesztette a benne garantált szabadságjogokat a fehérvári hospesekre is, kifejezetten utalva II. István intézkedéseire. Kiemeli, hogy Wenzel Gusztáv álláspontja szerint az Intelmek idegenekre vonatkozó részei is valójában a szászokról szólnak, majd rátér az oklevelek szerkezetére, ismerteti a *narratio*, illetve az *arena* jelentőségét a korszakban. Mindkét elem az oklevelek tárgyalásának része, az *arrena* leírja azokat a körülményeket, amelyek az oklevél elvi megalapozásául szolgálhatnak, a *narratio* pedig azokat a körülményeket,

amelyek az irat létrejöttéhez vezettek.³ Az Andreanum esetében a *narratio* beszámol arról, hogy a szászok a megerősítést azért kérték, mert régi szabadságaikból kiestek, egy részük elszegényedett, és szabadságai megerősítését kéri azért, hogy adó-megtadási joga is megerősítést nyerjen. A szabadságjogok között megerősítést nyer saját bírósághoz való joguk, hogy a vajdát akaratuk ellenére csak korlátozottan kell elszállásolniuk, csak a királlyal kötelesek hadba vonulni, illetve, hogy joguk van a borméréshez és a vámmmentességhez. Az oklevélben kiemelik, hogy a király haragja lesújt azokra, akik ezeket a szabadságokat nem tartják meg. Szabad bíró- és papválasztást, saját pecsétet, szabad területi haszonvételt is kaptak. 1230-ban oklevél születik arról is, hogy a királyi hadba 4-4 íjászt kell kiállítaniuk, a királlyal szemben elszállásolási kötelezettség terheli őket, szabad vám- és révhasználatot kapnak, illetve megerősítik korábbi privilégiumaikat. Az előadó beszámol arról is, hogy melyik oklevélben milyen pecsétre történik utalás. Előadása végén kiemeli, hogy az oklevelek számos hasonlóságot mutatnak, ebből fakadóan feltételezhetően tervezett, célirányos idegenrendészeti politika következményeinek tekinthetőek. A szekció elnöke megemlíti, hogy a betelepítést ő is királyi programnak tekinti az alacsony magyar lélekszámból fakadóan.

Másodikként Dr. Biczó András⁴, a Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar Jogtörténeti Tanszékének oktatója tartott előadást *Az Opus Criminale megalkotása és tárgyalása az 1728–29. évi rendi országgyűlésen* címmel. Az előadásban az előadó PhD értekezésének bemutatására került sor, amely keretében elsőként röviden beszámolt az országgyűlésen kiküldött *regnicolaris deputatio* tevékenységéről. A korabeli jogügyi bizottság kapott megbízást egy valamiféle, a büntetőjogot egységesítő, *certum criminale opus* megalkotására, amely ugyan kidolgozásra került, de érdemi tárgyalása elsikkadt, így végül nem került törvényként kihirdetésre. A munkálat nem előzmény nélküli, a jogügyi bizottság számára az uralkodó 1726 májusában adta parancsba leiratként egy, a büntető eljárásjogot kodifikáló tervezet kidolgozását. Leiratát több másik szerv is megkapta, ezáltal szép számmal készültek a büntető eljárásjog egységesítésére vonatkozó javaslatok, azonban nem övezte őket óriási igyekezet, így 1-2 kivétellel 1728-ra el sem készültek, noha a diétán, 1728-ban *rescriptumban* és *initiumban* is sürgették őket, aláhúzza a törvényjavaslat fontos szerepét, hiszen a

törvényreform során kiemelt helyet szántak a büntetőjog tárgyalásának. 1728-ban a reformok előkészítésére három bizottságot állítanak fel, amelyek közül az egyik a jogi kérdések előkészítésére került létrehozásra, és feladatul kapta, hogy kiemelt kérdésként kezelje a büntetőeljárást. Ennek megfelelően a *Novum Tripartitum* tárgyalását elhagyták, és a munkálatokat a büntetőeljárás joggal kezdték. Július elején kezdték meg az érdemi munkát, amelyhez korábbi jogszabályokat, például a *Praxis Criminalist*, és néhány tervezetet is a rendelkezésükre bocsájtottak. Augusztus 13-án Pongrácz András ítélmester elkezdte felolvasni a tervezetet, amelyet a jelenlévők néhány megjegyzéssel egészítettek ki, illetve sor került egy kis vitára is, amely a diariumokban visszakövethető, ugyan az előadó kiemeli, hogy többségében szubjektív szempontokat hoztak be a tárgyalásba, amelyet szeptember 15-én felfüggesztettek. Annak ellenére azonban, hogy a javaslatot nem öntötték törvényformába, az Gochetz Gábor *Systema*⁵ című korai büntetőjogtudományi művének alapjául szolgálhatott, ezáltal tovább élhetett a hazai joggyakorlatban, tekintettel arra, hogy nyomtatva is kiadásba került. Az előadó álláspontja szerint a munkálatok sikertelenségének okai lehetnek a rendi közömbösségből fakadó akadozó előkészítő munkálatok, illetve az, hogy az adóügy, illetve az adóalap ügye a korszakban fontosabbnak hatott. Kiemeli továbbá zárásként, hogy a rendi ellenállás mellett a rendi országgyűlés munkamódszere sem lehetett alkalmas ezen kérdések tárgyalására.⁶

A soron következő előadó, Dr. Deák Ádám⁷ doktori fokozatát 2024-ben szerezte a Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán. A konferencián *V. Ferdinánd vagy I. Ferdinánd? A király címzése körüli viták az 1832–36. évi országgyűlésen* címmel tartott előadást arról, hogy milyen kifejező hatása lehetett az uralkodó megszólításának arra vonatkozóan, hogy Magyarország közjogi helyzetét hogyan értelmezték a Habsburg Birodalmon belül. Elmondása szerint az 1832–36-os diétán vita kerekedett azon, hogyan címezzék meg a Ferdinándnak küldendő feliratokat. Magyarországot és Ausztriát a korban a szokások és a hagyományok mellett összekötötte a Habsburg uralkodóház, illetve a két ország viszonyát rendező főbb törvények (1687. évi II. tc, 1723. évi I–II. tc, 1715. évi III. tc, 1791. évi X. tc, 1741. évi VIII. tc, a teljesség igénye nélkül). Amikor I. Ferenc fiát, Ferdinándot meg kívánta koronáztatni, a rendek

követelték tőle, hogy tartsa tiszteletben a Tripartitumot és az ország törvényeit, erősítse meg a *Pragmatica Sancti*ót és a hitleveleket, illetve hogy I. Ferenc halála után 6 hónappal fia hívja össze az országgyűlést. 1830. szeptember 28-án sor került Ferdinánd megkoronázására, I. Ferenc 1835. március 2-án történő halálát követően azonban, Ferdinánd alkalmatlansága miatt a Birodalom kormányzását az Államtanácsra bízta. Mindazonáltal a magyar országgyűlésben elégedetlenséget váltott ki az, hogy a feliratokat és a szentesítésre váró törvényeket az uralkodónak, mint I. Ferdinándnak kellett volna címezni, tekintettel arra, hogy ő ezt a címet az osztrák császári titulátúrában viselte, a magyar királyi titulátúrában őt V. Ferdinándnak kellett volna szólítani. Május 19-én az alsótábla V. Ferdinánd címmel továbbított felirati javaslatot a felsőtáblának, ebből pedig vita kerekedett ki, hiszen a felsőtábla álláspontja a magasabb cím használata indokolt, az ország függetlenségéért pedig ebben a körben felesleges aggódnia, tekintettel arra, hogy azt a hitlevelek biztosítják. Az alsótábla ezzel szemben ragaszkodott a magyar titulátúra használatához, ugyan itt is támadtak ebből a kérdésből viták (pl. Somssich ellenzi az erről szóló határozatot), a többség megmaradt a magyar titulátúra mellett, a perpatvar közepette azonban az uralkodó névnapra köszöntését is elmulasztották, tekintettel arra, hogy nem tudtak a címezésről dönteni. Az elhúzó üzenetváltások ahhoz az eredményhez vezettek, hogy az uralkodó eltekintett a hozzá érkező törvények megcímzésétől, viszont ugyan az ország függetlenségének teljes tiszteletben tartása mellett, de megmaradt az osztrák császári titulátúrában. Az alsótábla ezzel szemben kiáll a magyar címezésért, kijelentve, hogy Magyarország nem tartománya a Habsburg Birodalomnak, és nem kíván abba beolvadni. A vita a kerületi üléseket is elérte, végül a király engedett, és elfogadta, hogy a nádor személyesen vigye el neki a javaslatokat. A kérdésben számos követi vélemény született, a soproni követ például úgy látta, hogy nem kellene ilyen hosszan vitatkozni egy iratcímezésen, amely a végén úgyszólván csekély jelentőséggel bír, és a papírral együtt a hulladékok közé kerül. A viták során kiemelik, hogy Magyarország más kérdésekben is külön országnak minősül, míg szeptemberre abban állapodnak meg, hogy mindkét címezést feltüntetik az iratokon. Összefoglalásul elmondhatjuk, hogy a kérdésben az alsótábla akarata érvényesült, megmaradtak álláspontjuk, az önállóság hangsúlyozása mellett, ezzel pedig hatékonyan tudták érvényesíteni akaratukat és az ország függetlenségét.

Az előadók sorában öt dr. Damó-Csorba Áron követte, *Magyar részvénytársaságok (1840–1861)* című előadásával. A történeti kontextus felvezetése érdekében kiemelte, hogy Magyarországon megfordul a jogtörténetben a szabályozás és a gazdasági fejlettség viszonya. Míg általában a gazdasági fejlődés hajtotta igények követelnek új jogalkotási megoldásokat és szabályozási struktúrákat, Magyarországon általában a szabályozás eszközén keresztül igyekeztek fejleszteni a gazdasági és társadalmi szerkezeteket, mintegy előzetes ösztönzők bevezetésével.⁸ A kereskedelmi jog kodifikációjára ebben a szellemben számos szabályozási javaslat született: az 1786-os, II. József utasítására kidolgozott kúriai törvénytervezet, a Codex Cambio-Mercantilís 1795-ös tervezete, illetve 1827-ben is született egy tervezet, a rendszeres bizottsági munkálatok átdolgozásaként.⁹ 1836-ban létrejött a Lánchíd Részvénytársaság, viszont az Rt. átfogó szabályainak hatályba léptetett megoldásra – jelentős részben nyugati példákra támaszkodva – 1840-ben került sor, azonban a szerző a korábban létrejött, illetve a törvény hatályba lépése után rövidesen létrejött részvénytársaságok szerkezetének elemzésére és bemutatására vállalkozott, elsősorban alapszabályaik vizsgálatával. Kiemeli, hogy a részvénytársasági formát Széchenyi honosította meg, ilyen alakzatként jött létre a Nemzeti Casino, illetve számos más kulturális szervezet, és igen jelentős ipari szereplők is Rt-vé alakultak, például a Gácsi Posztómanufaktúra. Azonban a részvénytársaságok szabályozását csak a közkérésre összeálló társaságok jogviszonyairól szóló 1840. évi XVIII. tc. hozta létre, amely előkészítésére bizottsági munka keretében került sor, és olyan jelentős elmék is bábáskodtak a törvénycikk bölcsője mellett, mint Deák Ferenc, vagy Bezerédj István. A megalkotás során inspirációt merítettek a francia Code de Commerce-ből: szabadon engedték részvénytársaságok alapítását, és a szervezeti jogban töredékes előírásokat fogalmaztak meg velük szemben, amelyet az előadó igyekezett az 1840-1861 között megalakult részvénytársaságok alapszabályainak segítségével értelmezni. A gyakorlatban több működési modell olvasható ki az alapszabályokból, általában részletesen szabályozták a közgyűlés hatásköreit, összehívásának szabályait, a választmány kezében hagyták az ügyvezető jogosítványokat, és az igazgató jogosultságai szerint is csoportosíthatóak voltak az alapszabályok, elsősorban azokat a tényezőket figyelembe véve, hogy az igazgató volt-e a társaság aláírási címvezetője, hogyan került sor megválasztására, illetve

tagja volt-e a részvénytársaság választmányának. Az alapszabályok a közgyűlésben résztvevők szavazati jogát (a törvény szerint legfeljebb 10 szavazat részvényesenként) általában a törvény szellemében határozták meg, de ettől néha eltértek. A törvény általánosságban tiltotta a bemutatóra szóló részvények kibocsátását, viszont nem nyújtott megoldást az átruházás kérdésére, ezeket pedig – vélhetően szintén nyugati mintára – a részvénytársaságok általában részvénykönyvek bevezetésével és forgatmányozással oldották meg alapszabályaikban. Előbbi általános megoldásnak számított, utóbbival csak néhány részvénytársaság élt.

A kávészünet előtt Dr. Kovács-Szépölggyi Enikő¹⁰ *Az 1878. évi V. tc. örökérvényű rendelkezései és a fiatakorúak büntetőjoga* című tanulságos előadása következett. Az előadó az 1875. évi V. törvénycikk, közismert nevén a Csemegi-kódex szabályait vizsgálta. Elmondta, hogy annak ellenére, hogy a törvénykönyv tettebüntetőjogi alapokon nyugodott, tartalmazott speciális szabályokat a fiatakorú bűnelkövetőkre nézve, úgy, mint a javító nevelés jogintézményét, jóllehet, annak szabályozásában a jogbiztonságot veszélyeztető hiányok mutatkoztak, emiatt eleinte nem alkalmazták. Többek között a fiatakorúakat érintő hiányosságok kezelése érdekében került sor az 1908. évi XXXVI. törvénycikk, azaz az I. Büntetőnovella megalkotására, amely a végrehajtási rendeleteivel együtt átöröszést hozott a fiatakorú bűnelkövetők ügyében, és a szükséges eljárásjogi háttérrel is megteremtette ahhoz, hogy a probléma hatékonyan kezelhető legyen. Ezzel párhuzamosan a jogi szakterminológiában is átalakulásokat lehetett megfigyelni: a fogoly és a növendék kifejezések párhuzamos megjelenéséből az állapítható meg, hogy egy új szemlélet kiforrásának is szemtanúi lehetünk, amely valójában a hazai igazságügyi gyermekvédelem bölcsőjének tekinthető. A büntetőnovella enyhítései felvetették a törvény retrospektív alkalmazásának lehetőségét, amely viszont (tekintettel a javító nevelés rendezésére) felveti a *nullum crimen sine lege* és a *nulla poena sine lege* elvének áttörését, amelyet azonban a büntetés enyhébb jellege a korszak jogtudósainak álláspontja szerint lehetővé tesz. A Csemegi-Kódex bemutatott részeinek segítségével az előadó számot adott a törvény változásairól: bemutatta, hogy a szabályok személyi hatálya a 12-16 év közöttiekre terjedt ki, hogy a javító nevelés kiszabása függött a fiatakorú beszámítási képességétől is (a beszámítási képesség hiánya esetén lehetőség volt javító intézeti nevelés

kiszabására), illetve hogy a javító nevelést enyhítésként és alternatív büntetésként is lehetősége volt a kor bírának kiszabni. Ugyanakkor jogalkalmazási anomáliát jelentett, hogy abban az esetben, ha beszámítási képessége hiányzott, a bűnösségét a bíróságok kimondták, holott az bűnösséget kizáró oknak minősült, illetve mind beszámítási képessége hiánya, mind megléte esetén problémát okozott az, hogy a szabályozás alapján nem volt egyértelmű, hogy a javító nevelés határozott vagy határozatlan idejű szankcióként kell kiszabásra kerüljön. Mindazonáltal így megszületett a fiatalok büntetőjoga, mint jogterület, amely átfogó reformot jelentett mind a büntető anyagi jog, mind a büntetőeljárásjog, mind a büntetés-végrehajtási jog tekintetében, és abban a tekintetben a személyi jog egy aspektusában is, hogy elhatárolták a gyermekeket és a fiatalokat. Haladó szellemiségről tanúskodik az is, hogy megkövetelték a büntethetőséghez a fiatalok megfelelő értelmi és erkölcsi fejlődését. Változások születtek a szankciórendszerben is: a bírói határozattal kiszabható szabadságelvonó intézkedések mellett megjelent a dorgálás és a próbára bocsátás. Ugyanakkor az előadó kiemelte azt is, hogy a *reformatio in pejus* és a *nullum crimen-nulla poena* kérdéskörben javító nevelés, mint határozatlan tartamú intézkedés súlyosságáról viták támadtak, különös tekintettel a fogházhoz, illetve államfogházhoz viszonyítva. Összefoglalásul megjegyezte, hogy a Bn. retrospektív alkalmazását utólag a gyakorlat is visszaigazolta, és idézte Angyal Pál azon megállapítását, hogy a retrospektív hatály sem biztos, hogy sérthetetlen princípium, és előadását Szabó András azon megállapításával zárta, hogy az I. Büntetőnovella valódi paradigmaváltást jelenthetett a büntetőjogban.

A székesfehérvári országos királyi javítóintézet. A kép forrása: <https://albaarchivum.hu/wp-content/uploads/2021/06/jav02-1024x501.jpeg>

A kávészünetet követően a konferencia második szekciójának elnöke, Dr. Balogh Judit, a Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar Jogtörténeti Tanszékének egyetemi docense köszöntötte

a résztvevőket, és felkérte a szekció első előadóját, Dr. Pap Pétert¹¹ *Az elrendelő, valamint a fogantató bíróságok szerepe és kapcsolata a bírósági végrehajtókkal a polgári korban* című előadásának megtartására. Az előadó elmondta, hogy a bírói hatalom rendszere a végrehajtás szempontjából 1871-ben került rendezésre, amikor Pauler Tivadar igazságügy-minisztersége alatt a járásbíróságok, illetve a törvényszékek mellé végrehajtókat rendeltek ki, és tisztázták az elrendelő hatóságok és a végrehajtási jogcímek körét. Elsőként az eljáró bíróság rendelhette el a jogerős ítélet és az egyezség fogantatóítását, 1874-től azonban ebbe a körbe csatlakoztak a közjegyzői okiratok is. 1881-től érvényt lehetett szerezni a váltóügyben hozott végzéseknél, a jogerős büntető ítéleteknek és hatósági határozatoknak, 1912-től az okiratok egy enumezárt körének, 1930-tól pedig bizonyos kamarai okiratoknak is. A végrehajtás során az elrendelő bíróság volt az eljárás összefogója, felügyelője, és ő biztosította a mellé rendelt végrehajtók számára a végrehajtási ügyeket, döntött a jogutódlásról, és számos egyéb hatáskörrel is rendelkezett az eljárás lefolytatása során. Hatásköre elsősorban annak függvénye volt, hogy ingó, vagy ingatlan vagyont voltak végrehajtás alá. Ingó vagyont esetében a díjmegállapítást a bíróság végezte el, és a bíróság volt jogosult a végrehajtási cselekmények elrendelésére is, úgy, mint a követelésfoglalás, az előleges árverés, vagy a befolyt összeg felosztásának elrendelésére, de az ingók a végrehajtónak kerültek kiosztásra, és az ő feladatuk volt a meghatározott cselekmények fogantatóítása is. Ingatlan vagyont végrehajtása esetén a végrehajtóknak együtt kellett működniük a járásbírósággal, mint telekkönyvi hatósággal, amelyek viszont az árverések megtartását bízták a végrehajtókra. A szabályozás lehetővé tette azt is, hogy a bíróság tagja szálljon ki a végrehajtási feladatok ellátása érdekében - ez a törvényszéki végrehajtó intézményének előképe lehet, amelyet az Ákr. hatályba lépése megszüntetett, mikor az igazságügyi követelések végrehajtására is a Nemzeti Adó- és Vámhivatalt jelölték ki [CB], ilyenkor a díjra a bíróság tagja vált jogosulttá, ez pedig egyfajta versengést eredményezett a bíróság mellé rendelt végrehajtók és a bíróság tagjai között. Zárszóként az előadó említést tett arról is, hogy a korszakban a végrehajtási díjak alapvetően három tételből, az eljárás díjaiból (amelyek közül néhány díj rögzített tétel volt, például az árverésé, de néhány végrehajtási cselekmény díját a

végrehajtó határozhatta meg, például a kézbesítéskor felszámítandó díjakat), az eljáró napidíjából, illetve utazási költségtérítéséből állt.

Őt az előadók sorában Dr. Niklai Patrícia Dominika,¹² a Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Jogtörténeti Tanszékének adjunktusa követte, aki *Az ifjúság világnézetű nevelésének jogi keretei a Horthy-korszakban* című előadásával az ifjúságpolitika történetének egy nagyon érdekes korszakába engedett betekintést a hallgatóságnak. Az előadó első kutatási témája, az oktatásügyi igazgatás modernizációja vizsgálata során észlelte, hogy a nevelést világnézetű és bizonyos szempontból jogpolitikai nézőpontok is áthatják, és ezek így érdeklődése középpontjába kerültek. Leszögezte, hogy a korszak kultúrpolitikáját elsősorban Klebersberg Kunó és Hóman Bálint miniszterek személye határozta meg, közülük Klebersberg a valláserkölcös nevelés és a kultúrfejlés hangsúlyozását, Hóman pedig a nemzeti és honvédelmi nevelést tartotta szívügyének. Az előadó egyetértett Kornis Gyula azon megállapításával, hogy a közügyekbe a korszakban igyekeztek a serdületlen ifjúságot is meglehetősen bevonni, ennek terepül hazánkban magyar részről a leventemozgalmat, a németek oldalán pedig a Volksbund támogatta Deutsche Jugend szolgált, a két szervezet pedig az idő teltével egyre intenzívebben egymás konkurenseként lépett fel. A Deutsche Jugend az ifjúság egy részét a magyar-német népcsoportegység ideológiájára hivatkozva vindikálta magának, emiatt pedig a Volksbund ifjúsági szervezetének engedélyezése elé a kormányzat igyekezett adminisztratív akadályokat gördíteni, mert azt észlelte, hogy csökken a szervezet magyar állam iránti hűsége. A leventemozgalmat a Deutsche Jugenddel szemben a hagyományos magyar katonai értékek ápolására törekedett, a kormányzat pedig azzal segítette a mozgalmat, hogy minden magyar állampolgár ifjú leventekötelességét megállapította 12 éves korától legfeljebb 23 éves koráig, ez pedig tekinthető volt a német asszimiláció egy eszközeként is. A Volksbundnak azzal tettek gesztust, hogy a leventekötelességre vonatkozó szabályokat kiterjesztették a kormányzat az iskolák felügyelete alatt álló szervezetekre, ebből következően a leventeköteles fiatalok részt vehettek a Deutsche Jugend munkájában is. A kormányzat abban a hitben volt, hogy ez elégséges kedvezmény lesz majd a Volksbund felé, azonban a szervezet az ifjúsági vezetőit elkezdte kiképzésre elszállítani Németországba, ezen a ponton pedig érezhetően megindult

egy bizonyos harc az ifjúságért a világnézetű nevelésben, ez pedig a vallásos nevelést fokozatosan háttérbe szorította, és minél több német lakos volt egy területen, a Deutsche Jugend törekedett arra, hogy annál keményebb hangot üssön meg annak érdekében, hogy felébressze a faji öntudatot az ifjúságban.

Következő előadóként a konferencia társszervezője, Dr. Frey Dóra¹³ adott elő *A bukovinai székelyek letelepítése Tolna vármegyében. Jogi háttér és közigazgatási gyakorlat* címmel. A kutató elsőként Bukovinát, mint a Kárpátokon túli területet határolta le, és az 1764. január 7-én lezajlott mádэфalvi veszedelemhez köti annak az öt falunak a lehatárolását, amelyek székely lakossága, elmenekülve a határhoz tartózkodott, és az adóztatás ellen tiltakozó székelyeket lemészároló császári katonák elől a területre érkezett. A román opció miatt 1941. május-júniusában már jelentős bukovinai székely lakosság került áttelepítésre a Bácskába, akik egészen az 1944-es kiűritési parancs kiadásáig, és az azt követő Tolnába áttelepülésükig a térségben tartózkodtak. A bukovinai székelyeket illetően nem jött létre esetükre specifikus jogi szabályozás, körülbelül 13 ezer ember érkezett Magyarországra, akik technikailag mindegyik jogi kategóriából kiesett, hiszen állampolgárként nem számított menekültnek, így a közigazgatás alkalomszerűen, eseti döntésekkel próbálta segíteni őket, viszont a háború okozta összeomlás közepette nem tudta helyzetüket kezelni, hiszen a megyei szintű és az országos igazgatás szinte teljesen működésképtelen volt. A helyzet kezelése érdekében felállt egy ún. Népgondozó Hivatal, amely a korszak szellemiségének megfelelően a nemzetiségi vizsgálaton meg nem felelt fasiszta németek birtokaira javasolta telepíteni a bukovinai székelyeket. A földreform során helyzetüket tudják is kezelni: mivel a székelyek földművelésből éltek, a megfelelő életmód kialakításához és fenntartásához területre volt szükségük, a földreform keretei között viszont a nyilasok, a Volksbund tagok, illetve a háborús és népellenes bűnösök hátrahagyott földjei segíthették a bukovinai székelyek helyzetének feloldását. Ugyan elvi lehetősége megvolt annak, hogy szervezeten és csoportosan telepítsék le őket, erre a közigazgatási gyakorlat lehetőségeihez mérten törekedett, viszont formális jogszabályi döntés nem született erről, a korszakban emlegetett „székely vármegye” kialakítása pedig szűk 15 ezer fővel túlzónak tűnhet. A Nemzeti Parasztpárt berkein

belül fogalmazódik meg az az elképzelés, miszerint a székelyeket a kitelepítendő németek helyére, a Völgységbe lenne érdemes telepíteni, ezt pedig a kommunisták is támogatják. A Tolna vármegyében történő letelepítésben kulcsszerepe volt egy Bodor György nevű, székely származású jogásznak, aki önjelölt kormánybiztosként az általa megalapított Letelepítési Hivatalon keresztül koordinálta a bukovinai székelyek áttelepítését, jóllehet, sem az őt „kijelölő” miniszternek, sem neki nem volt joga létrehozni ilyen közigazgatási szervet, vagy annak nevében intézkedéseket foganatosítani. Tekintettel azonban a közigazgatás állapotára (Tolna vármegyére abban az időszakban egyetlen Magyar Közlöny jutott), erre lehetősége nyílt, így döntése alapján a lakosság német részét internálták, és az ingatlanjaik felmérését követően telepeket küldtek a helyszínre, akik mintegy földigénylőként elkobozták a németek földjeit, jóllehet, azokat később – jogalap híján – vissza kellett nekik engedni. Bodor tevékenysége során óvatos volt, és az igazgatásban is egyre több galibát okozott, tekintettel sajátos, mintegy antiweberi bürokraciaszemléletére („elmondta, hogy ő márpedig aktákat nem gyárt”). Tolna, Baranya és Bács megyék az időszakban körülbelül 12.500 bukovinai székellyel gazdagodtak, Bodor megítélése pedig roppant megosztóként maradt rá az utókorra.

Székelyek. A kép forrása: https://static-cdn.arcanum.com/nfo-resources/lexikonok_pic/lexikonok/neprajz-lex-4-586b.jpg

A székelyekről szóló beszámolót Dr. Horváth Fábrián László¹⁴ előadása követte. Az előadó a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Kar Jogtörténeti Tanszékének megbízott oktatója, előadását *A nemzeti bizottságok közhatalmi tevékenysége és működésének jogi háttere a kezdetektől 1949-ig* címmel tartotta meg. Az előadó arról számolt be, hogy a háború végeztével a hazai közigazgatásban tisztogatás néven történt meg az alapvetően reformtervezet nélküli demokratizáció. 1944-ben, 1945-ben a hazai közigazgatást alapvetően káosz és benuulás uralta, amelyen a helyi szervek próbáltak úrrá lenni, viszont ezekben többségben voltak a régi jobboldali hatalmi elit tagjai, így a kommunisták törekedtek arra, hogy megszervezzék a helyi nemzeti bizottságokat, mint a Nemzeti Függetlenségi Front helyi szerveit. Annak érdekében, hogy a demokratikus közigazgatás segítségével helyreállítsák a közigazgatás szintjeit, mintegy öntevékenyen kezdtek el állami funkciókat gyakorolni, úgy, mint a közmunkákkal, a sajtóengedélyezéssel vagy a tűzrendszettel kapcsolatos jogköröket, a németek által megszállt területeket titokban, egyébként nyíltan. Az előadó kiemelte, hogy a nemzeti bizottságok valójában politikai, nem pedig közigazgatási szervként működtek, így annak érdekében, hogy igazgatási feladatokot láthassanak el, arányosan kellett őket újjáalakítani. A bizottságok néhol a Kormány nevében is eljárak, Szegeden pedig már a népbíróságot is felállították, néha még a kegyelmi jogkört is gyakorolták. Végül az 1030/1945. ME rendelet 11. §-ával formálisan is megfosztották őket közigazgatási jogkörüktől, azonban meghagyták politikai funkcióikat, például ajánlatot tehetek a népjárműszek személyére, illetve a B-listázás során javasolhattak munkavállalókat elbocsátásra. Összefoglalásul az előadó elmondta, hogy a bizottságok egy ideig az apparátus teljes feladatát ellátták, 1946-tól azonban hatáskörük fokozatosan bomlott. 1946-ot megelőzően számos érdemi funkcióval is rendelkeztek ellenőrző és reprezentatív jogkörük mellett, 1949 februárjától azonban hivatalosan is megszűntek. Előadása végeztével Balogh Judit megköszönte az előadóknak a munkájukat és a közönségnek a figyelmet, majd az ebédszünetet és a Festetics-palota dísztermének megtekintését követően a harmadik szekció elnöke, Dr. Rigó Balázs, az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Római Jogi és Összehasonlító Jogtörténeti Tanszékének adjunktusa köszöntötte a jelenlévőket.

A harmadik szekciót Dr. Karácsony Dávid,¹⁵ a győri Széchenyi István Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Karának tanársegédje nyitotta, *Myopia – A rövidlátás római jogi vonatkozásai* című előadásával. A szerző a myopia (μυεῖν, ops), azaz a rövidlátás terminológiai értelmezését követően kitért annak orvostudományi hagyományára. A kifejezést Hippokratész is használta, azonban a 20. század elejének klasszika-filológiai kutatásai fényt derítettek arra, hogy ő valójában *meglátás* értelemben használta. Arisztotelész elméletében a látásromlás okának a kidülledő szemet tekintette, hiszen álláspontja szerint a kidülledő szem több fényt kap, és nem védik úgy az arc szövetei, mint a mélyen ülő szemeket, így sokkal kitettebb a fényártalmaknak. Aelius jogtudományi fejtegetéseiben a rabszolgákkal kapcsolatos kelékszavatossági problémák miatt kerül elő a rövidlátás, Galénosz és Paulusz pedig orvostudományi kutatásokat vezettek rá, római jogi értelemben azonban az a fő kérdés, hogy a rövidlátás betegségnek minősül-e. Cicero e körben elkülönítette a betegséget, amely az egész test romlása (*totius corporis corruptio*), illetve a betegséget, amely a test tagjainak széttartásából fakad: az előbbit morbusnak, az utóbbit pedig vitiumnak nevezte el. Labeo, Gellius és Caelius Sabinus is adnak fogalom meghatározásokat ezekre, részint kiemelve azt a szempontot is, hogy a *vitium* maradandó, a *morbus* pedig múlékony állapotként írható le. A rabszolgaértékesítésről szóló aedilis curuliszi rendelet elvárta az eladótól, hogy ezeket a tulajdonságokat jegyezzék fel, és *palam recte* figyelmeztessék ezekre a vevőket, a rövidlátásról pedig irodalmi források is szólnak, például Horatius egy alkotása, amelyet az előadó ismertetett. Az elhatárolás körében elmondta, hogy *morbus* a forrásokban a *phthisis*, azaz a sorvadás, a *febris*, azaz a láz, a *debilitas*, azaz az erőtlenség, a *caecitas*, azaz a vakság és az *eunuch*, azaz a kasztráltság, ezzel szemben *vitium* a *balbus*, a dadogás, az *atypia*, a furcsa viselkedés, és a *mordax*, azaz ha a rabszolga harapós. A jogtudósok véleményei széttartóak a betegségek megítélésének kérdésében, általában a vele született tulajdonságait jelezni kell, a szerzett betegségei azonban nem adhatnak alapot a rabszolga visszanyújtására. Vannak, akik odáig mennek el, hogy már egy-egy hiányzó fog is megalapozza a szavatossági igényeket, de a jogtudósok tárgyalnak mentális problémákat, illetve tárgyalják a babonás, a makacs, a vallási fanatikushoz csatlakozó rabszolgák eseteit is. A rövidlátást Labeo a *morbus* körébe sorolta, ennek megfelelően kérdés

nélkül visszaadhatónak tartotta a rövidlátó rabszolgát, Ulpianus egyetértett vele, Trebatius szerint *vitium*, így csak akkor alapozta meg a szavatosságot, ha a rabszolga azt betegségből szerezte, eltérőek azonban ezektől Caelius Sabinus, Oribasius, illetve Paulus véleményei, így a terület átfogó feldolgozása további kutatásokat igényel.

Az előadók sorában Dr. Beke-Martos Judit,¹⁶ a Bochum Ruhr University Legal Faculty adjunktusa következett, aki *A Konföderációs Cikkelyek hiányosságai* című előadásában osztott meg az amerikai alkotmánytörténet kezdetéről néhány érdekességet a konferencia résztvevőivel. Beszámolt arról, hogy a keleti partvidék 13 brit kolóniája 1774-ben kezdte el felvenni a kapcsolatot, és ekkor kezdtek el megszervezni egy kongresszust. 1775-ben, a háború kitörését követően összegyűltek, és létrehoztak két bizottságot, amelyek közül az egyik a Függetlenségi Nyilatkozat megszövegezését, a másik pedig az együttműködés részleteinek kidolgozását kapta alapul. Az ebből elkészült Konföderációs Cikkelyek nehezen születtek meg, és csak az elfogadásukat követően 3 évvel ratifikálják őket. A dokumentumban 13 cikkely szerepelt, ebből 3 közjogi cikkely volt hivatott az együttműködés részleteinek elrendezésére, amely alapján az államok megtartották szuverenitásukat, de szoros barátságban működtek együtt, így ebből a szempontból ez a szövetség nem tekinthető egylényegűnek a mai Amerikai Egyesült Államokkal. A többi cikkely az azonos bánásmód követelményéről, az egykamarás kongresszus létrehozásáról, illetve a kül- és hadpolitikai egyeztetésről szól, de ebben a körben is megállapítják, hogy a tagállami hadsereg vezetőjét a tagállam nevezi ki, a hadügyi együttműködéssel kapcsolatos befizetési kötelezettség pedig *lex imperfecta* marad. Rögzítik a Konföderációs Kongresszus hatáskörét, viszont nem hoznak létre elkülönült végrehajtó hatalmat, csak egy ügyvezető jellegű testületet, az Államok Bizottságát. A cikkelyek rendezték a jogutódlást, és lehetőséget adtak Kanada belépésére. Igyekeztek egyszer kidolgozni egy megfelelő módosítást, az erre létrehozott bizottság azonban nem járt sikerrel: új alkotmányra volt szükség. A cikkelyekben nem került elrendezésre a végrehajtó hatalom gyakorlása, illetve a horizontális hatalommegosztás kérdése, és az államok közötti szabályozás hiánya mellett pénzügyi nehézségek is bonyolították az együttműködést. Jelentősége azonban hatalmas, és mindemellett története is tanulságos, hiszen demonstrálja a köztársasági államformába történő átmenet

tipikus gondjait. Ezt követően – reflektálva az aktualitásokra – az előadó kitért Kanada államszövetséghez viszonyított helyzetére. Megjegyezte, hogy Kanada szövetségi állam, így nem is lehetett volna az Egyesült Államok része, és államformáját tekintve nem köztársaság, hanem monarchia, ez pedig nem teszi lehetővé számára az alapító szerződések alapján a belépést. Eleinte főként a félelem hajtotta a kanadai területek integrációjának igényét, hiszen attól tartott a fiatal föderáció, hogy északról is angol támadás érheti. Az integrációt azonban a katolikus vallás és a korszakban a területen uralkodó írástudatlanság megghiúsította: az amerikai vezetés elküldött néhány levelet a kanadai népek, biztatva őket a csatlakozásra, ezek azonban csak a vezető, olvasni tudó rétegekhez jutottak el, akik viszont nem kívántak elszakadni, miután pedig az Egyesült Államok katonai próbálkozásai is csődöt mondtak, nem kívánták Kanadát a föderáció részévé tenni, így az alkotmányozó gyűlésen már szó sem esett róla.

Következő előadóként Dr. Kovács Bence Zsolt¹⁷ doktorjelölt számolt be a romániai munkajog történetéről. A témaválasztást elsősorban a román jogirodalom hiányosságai indokolták: az előadó ezzel kapcsolatban megemlítette, hogy egy-egy munkajogi tankönyv bevezető fejezetétől eltekintve a témának szinte egyáltalán nincsen irodalma, ennek pótlására vállalkozik. A munkajog a román területeken későn kezdett el kialakulni, tekintettel arra, hogy a hiányos társadalomszerkezet miatt nem voltak jelen azok a bányás, kézműves, illetve kereskedő rétegek, amelyek hajthatták volna a munkajog fejlődését, az elmaradottság pedig olyan magas fokú volt, hogy a 19. században még intézményes volt a rabszolgaság, amelyet csak 1855-56-ban szüntettek meg, egészen addig a társadalom 7%-a rabszolga volt, a rabszolgák kisebb alternatívaköltsége pedig gátolta a kézműveség kialakulását. A román területek jelentős része azonban a krími háború (1853-1856) során orosz megszállás alá került, az elfranciásodott orosz tisztek pedig bevitték a területre a frankofóniát. Ez a törvénykezésben is megvalósult: a területre vitték a Code Civile-t, a román Btk. pedig a mai napig az orosz modellt követi. A tartalom nélkül átvett formák azonban egy idő után a tartalmat is megteremtették: a Code Civil a római jog mintájára a *locatio-conductio operarum* jogintézményét honosította meg a területen, amelyből kialakultak a munkajog alapintézményei, hiszen a római jogi felelős-

ségi szabályok miatt a munkabalesetekért való felelősséget legnagyobb részt a munkavállalónak kellett vállalnia, ez pedig felébresztette az állam szociális érzékenységét. Fokozatosan születtek partikuláris jogszabályok, amelyek a munkavállalók életkorára, a biztosítandó higiéniai viszonyokra vonatkoztak, és a szabályozás egy ponton a szerződéses liberalizmust is maga mögött hagyta, és a munkabalesetekért elkezdte a munkaadót felelőssé tenni. 1866-tól az alkotmányjogban engedélyezték szakszervezetek alapítását, ennek azonban nem hozták létre a részletszabályait, az csak a két világháború között született meg, és általánosságban is megfigyelhető az a tendencia, hogy a kinyilatkoztatott jogosultságok végrehajtására szolgáló jogszabályokat csak korszakos késéssel alkotják meg. Példa lehet erre akár a munkajogról szóló Gyulafehérvári Nyilatkozat, vagy az az 1929-ben született szabály, amely lehetővé tette a nők számára, hogy a férjük beleegyezése nélkül vállaljanak munkát. Az 1938-ban bevezetett diktatúra a munkajog szempontjából az olasz korporatista rendszert honosította meg, így létrejöttek azok a céhek, amelyekbe – szakszervezetek helyett – kötelező volt a belépés, az 1948-as román alkotmány pedig elhaladt a szovjet megközelítés felé: „*aki nem dolgozik, ne is egyék*”. Összefoglalásul az előadó azt mondta, hogy a munkajogi szabályozásban számos törésvonal lelhető fel, nem mindegyik korszakban került biztosításra a megfelelő jogvédelem, a kutatások azonban máig igen hiányosak.

Nicolae Ceaușescu. A kép forrása: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/0/01/Nicolae_Ceau%C8%99escu.jpg/330px-Nicolae_Ceau%C8%99escu.jpg.

A konferencia programját Dr. Nagy Gellért¹⁸ *Alapjogvédelem az „alkotmányosság nélküli alkotmányok” korában: szólásszabadság Romániában a szovjet típusú diktatúra éveiben* című előadása zárta. Előadásában ismertette a romániai alkotmányok történetét az 1866. évi, alkotmányos monarchia rendszerén alapuló alkotmánytól, az 1929-es jogi partikularizmus és az 1938-as alkotmány rendszerén keresztül, kitért az 1940-1944 közötti korra, amikor az országnak nem volt hatályos alkotmánya, majd meghatározóként mutatta be az 1952-es szovjet alkotmányt, és az 1965-ben, Ceaușescu főtitkárrá választását követően hatályba lépett változásokat. Elmondta, hogy az emberi jogokat a szovjet típusú alkotmány a természetjogi, illetve a pozitivisták irányzat közötti vita fő megállapításainak elutasításával a többi joggal azonos szinten kezelte, és a szólásszabadság tekintetében is kinyilatkoztatta azt a gazdasági determinizmust, amely ezeket a jogosultságokat csak a dolgozó néppel összhangban engedte gyakorolni. Az 1965-ös alkotmány ettől abban tért el, hogy a szólásszabadság gyakorlását a párt érdekeivel kívánta összehangolni, és ennek érdekében a cenzúra alkalmazásától sem riadt vissza, ezzel kiüresítve a szólás- és sajtószabadság lényegi tartalmát. A nyomdai kivitelezést pecséthez kötötték, és a cenzúrárt

olyan gazdasági eszközökkel is igyekeztek támogatni, minthogy korlátozták a piacon a papírhoz történő hozzáférést. Emellett az öncenzúra intézményét is létrehozták: mindenkinek, aki írott sajtóban jelentetett meg művet, öncenzúrárt kellett gyakorolnia, ezt titkosszolgálati eszközökkel igyekeztek felügyelni és kikényszeríteni, a rendszerhez hű írásoknak pedig pártlapot hoztak létre. Néhány, rövid ideig működő televízióadást üzemeltettek, amelyen néhány filmtől eltekintve a rendszerhű hírekről és a főtitkár tevékenységéről adtak tájékoztatást, és az irodalmat is három kategóriában (amely hasonló a támogatott, túrt, tiltott felosztáshoz) különítették el. A korszakban nem alakult ki egységes szamizdat-hálózat, ehhez a legközelebb a 80-as években működő Erdélyi Magyar Hírügynökség tevékenysége került. Összefoglalásul az előadó azt mondta, hogy a *pro forma* garantált alapjogok tartalma a korszakban kiüresedett, ezáltal a szólás- és sajtószabadság sem tudott érvényesülni.

A rendezvény zárásaként az Egyesület elnöke megköszönte az előadók munkáját, a nézők figyelmét, és az Andrássy Egyetem vendéglátását.

¹ HEIL Kristóf Mihály: A reformkor politikai tablóképe. Kommentár, 2025. 1. sz. 64–76. p.; HEIL Kristóf Mihály: „A magyarság szolgálatában”: A Svájci Keresztény Magyar Munkavállalók Szövetsége, 1958–1989. In ANDREIDES Gábor – M. MADARÁSZ Anita – SOÓS Viktor Attila – SZILÁGYI Gábor – SZÓTS Zoltán Oszkár (szerk.) Fókuszban a hidegháború: Magyarország nemzetközi kapcsolatai, 1945-1989. Budapest, 2025. Nemzeti Emlékezet Bizottságának Hivatala. 227–256. p.

² A szerzőtől a témában lásd: LÁSZLÓ Balázs: 800 éves az erdélyi szászok arany szabadságlevele. *Jog.Történet*, 2024. 07. 22. <https://mtajogtortenet.elte.hu/dstore/document/10733/Laszlo-Balazs-Andreanum.pdf>.

³ Erről részletesebben lásd: SOLYMOSI László: Oklevéltan. In BERTÉNYI Iván (szerk.): *A történelem segédanyagjai*. Budapest, 2006. Osiris Kiadó. 176-191. p.

⁴ A szerzőtől szakterületéről, a 18. századi büntetőjogról legújabb műveként lásd: BICZÓ András: A "soknyelvű kódex": Néhány megjegyzés II. József 1787-ben kiadott büntetőkódexének fordításaihoz. In HEIL Kristóf Mihály (szerk.): *Az országbírói bíráskodástól a koncepciók peréig*. Budapest, 2024. Ludovika Egyetemi Kiadó. 11-30. p.

⁵ Az előbeszédben Gochetz utal is a munkálatokra. Lásd: GOCHETZ Gábor: *Systema praxis criminalis inclyti Regni Hungariae, Partiumque eidem adnexarum, in*

duas partes divisum, quarum prima, maleficis et malefactoribus in genere, altera, de criminibus in specie continet articulos. Budae, 1746. Typis Veronice Notensteinien, Viduae s. p. (Prologium)

⁶ Ez a bizottsági gyakorlat a reformkor folyamataiban igen jelentős volt, és több alkalommal is fejtörést okozott a feloldása. Ezzel kapcsolatban és az *excerpta* munkámódszerről a legújabb szakirodalomban lásd: DOBSZAY Tamás: A bizottsági munkálatok politikai és törvényalkotási hatásai. In HEIL Kristóf Mihály (szerk.): *A magyar liberalizmus gyökerei és a rendszeres bizottsági munkálatok – Adalékok az operátumok történetéhez*. Budapest, 2023. Gondolat Kiadó. 29-44. p.

⁷ A témában a szerzőtől lásd: DEÁK Ádám: The opinion of Csanád county on regular committee works (1832). In KONCZ István – SZOVA Ilona (szerk.): *A PEME XXIV. PhD-Konferenciájának előadásai*. Budapest, 2022. Professzorok az Európai Magyarorszáért Egyesület. 46-57. p.

⁸ Az okokról bővebben lásd: SZÜCS Jenő: *Vázlat Európa három történelmi régiójáról*. Budapest, 1983. Magvető Kiadó. 136 p.

⁹ Ezzel kapcsolatban lásd: KÉPES György: A Codex Cambio-Mercantil 1795. évi tervezete. Korai kísérlet a magyar kereskedelmi jog kodifikálására. In HEIL

Kristóf Mihály (szerk.): *A magyar liberalizmus gyökerei és a rendszeres bizottsági munkálatok – Adalékok az operátumok történetéhez*. Budapest, 2023. Gondolat Kiadó. 81-105. p. A folyamatok megértéséhez érdemes még MÁLYUSZ Elemér: *A reformkor nemzedéke. Századok*, 1923. 1. sz. 17-75. p.

¹⁰ A szerzõtől a témával kapcsolatban lásd: KOVÁCS-SZÉPVÖLGYI Enikő: *A javító nevelés mint a speciális prevenció eszköze – a jogintézmény története hazánkban és külföldön a 19–20. században*. In KOVÁCS-SZÉPVÖLGYI Enikő (szerk.): *Kihívások a büntetőjogi jogalkotás terejében a 19–21. században: Külföldi minták és nemzeti megoldások*. Budapest, 2022. Gondolat Kiadó. 99-112. p.

¹¹ A szerzõtől a témában lásd: PAP Péter: *A foganatosító bíróság szerepe a végrehajtási eljárásban a 19-20. század fordulóján*. *Jog.Történet*, 2024. március 4. <https://mtajogtortenet.elte.hu/dstore/document/9922/Pap-Peter-foganatosito-birosag.pdf>

¹² A szerzõtől a témában lásd: NIKLAI Patrícia Dominika: *Magyarország asszimilációs politikája a kultúra és az oktatás területén a Horthy-korszakban*. *Diké: A Márkus Dezső Összehasonlító Jogtörténeti Kutatócsoport Folyóirata*. 2025. 1-2. sz. 435-465. p.

¹³ A témában a szerzõtől lásd: FREY Dóra: *A bukovinai székelyek bácskai telepítésének nemzetközi jogi háttere*. In NAGY István (szerk.): *A bukovinai székelyek nyomában*. Bonyhád, 2020. Bonyhádi Petőfi Sándor Evangélikus Gimnázium és Kollégium. 139-158. p. vagy FREY Dóra: *A bukovinai székelyek Magyarországra teleptése - tervek és realitások a nemzetközi jog tükrében*. *Jog.Történet*, 2022. október 31. <https://mtajogtortenet.elte.hu/media/bd/83/4133fd94eb45b03944f9ece624f8ef55472f7feeb1299cea431fc29f048f/Frey-Dora-bukovinai-szekelyek.pdf>.

¹⁴ A korszakról a szerzõtől lásd: HORVÁTH Fábán László: „[...] nem lenne illő, hogy a demokráciában

ilyen szellemű emberek helyt kapjanak.”. In KURUNCZI Gábor, POGÁCSÁS Anett – VARGA Ádám (szerk.): *‘A puro pura defluit aqua’: Válogatott tanulmányok joghallgatók tollából*. Budapest, 2023. Pázmány Press. 277-294. p.

¹⁵ Az előadó szakirodalmi munkásságából lásd: LENGYEL Rita – KARÁCSONY Dávid: *Aut cum re datur vagy autem reddatur?: A Liber Singularis Regularum eltérő szövegváltozatai által okozott dilemmák*. In BOROS István (szerk.) *Lineas exarare: V. Scriptorium konferencia*. Budapest, 2024. Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar. 171-189. p. vagy KARÁCSONY Dávid – LENGYEL Rita: *A római végrendelet Ulpianus elfeledett könyve nyomán: A Liber Singularis Regularum összevetése a római jog primér forrásaival a végrendeletek kapcsán*. *Arsboni*, 2021/3-4. sz. 44-54. p.

¹⁶ A témában a szerzõtől lásd: BEKE-MARTOS Judit: *Az Amerikai Egyesült Államok – Egy egyedülálló kísérlet*. In BEKE-MARTOS Judit (szerk.): *Összetett állammodellek és a hatalommegosztás elve*. Budapest, 2022. Gondolat Kiadó. 112-125. p.

¹⁷ A szerző jogtörténeti munkásságából például lásd: KOVÁCS Bence Zsolt: *Animals Put on Trial (Animal Trials in European History)*. *STUDIA IURISPRUDENTIAE DOCTORANDORUM MISKOLCIENSIVM-MISKOLCI DOKTORANDUSZOK JOGTUDOMÁNYI TANULMÁNYAI*, 2024. 2. sz. 165-183. p. vagy KOVÁCS Bence Zsolt: *Rabigán fél évezreden át: a roma rabszolgaság vizsgálata Havasalföldön és Moldvában jogtörténeti szempontból*. *Erdélyi Jogélet*, 2024. 1. sz. 33-58. p.

¹⁸ A szerzõtől a hatályos alapjogi kérdésekről lásd: NAGY Gellért: *A szólás és kifejezés szabadsága a román Alkotmánybíróság gyakorlatában*. *Erdélyi Jogélet*, 2024. 2. sz. 43-55. p.

**MINDEN KEDVES ÉRDEKLŐDŐ FORDULJON HOZZÁNK
BIZALOMMAL!**

ELÉRHETŐSÉG:

Ha a féléves programunkkal vagy a TDK-val kapcsolatban bármilyen kérdés felmerül, elérhetőek vagyunk a

elte.majt.tdk@gmail.com e-mail címen

MÁJT TDK Facebook oldalán

Amennyiben a Joghistoriával kapcsolatban merül fel bármilyen kérdés, ezek megválaszolására alkalmas a

Joghistoria Facebook oldala,

illetve a publikációkat az alábbi e-mail címen tudjuk fogadni:

joghistoria@gmail.com

ELTE | ÁJK
ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI KAR

A folyóirat az alábbi oldalakon digitálisan színes változatban online is elérhető:

facebook.hu/joghistoria

majt.hu

issuu.com/joghistoria

eltereader.hu